

Landskapsforum 2016

Samarbetsnätverk i landskapet – möjligheter och utmaningar

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIENS
TIDSKRIFT

Nummer 3 • 2016
Årgång 155

Ansvarig utgivare Carl-Anders Helander, akademiens sekreterare och VD, KSLA

Textredigering Anders Esselin, Man & Nature

Grafisk form Ylva Nordin, KSLA

Omslagsfoto Sanna Lynghed, Sjöbo kommun: LIFEescapeprojektets aktivitet/dialog ”under ytan” i Klingavälsån

Tryckeri Gävle Offset

Tryckår/månad 2016/09

Upplaga 1000 ex.

ISSN 0023-5350

ISBN tryck 978-91-86573-82-9 *digital* 978-91-86573-83-6

*Samtliga av de senaste årens utgivna nummer finns tillgängliga
som nedladdningsbara filer på akademiens hemsida www.ksla.se.*

Landskapsforum 2016

Samarbetsnätverk i landskapet
– möjligheter och utmaningar

Rapport från Landskapsforum hos KSLA 7–8 april 2016

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

Innehåll

FÖRORD	7
SAMMANFATTNING	8
Landskapsforum 2016 – en konferens där alla var medskapare	8
PRESENTATIONER	10
Globala utmaningar – lokala lösningar	10
Framgångsfaktorer och fallgropar för samverkan i landskapet	12
Helge å – ett nytt Model Forest-område i syd	13
Kävlingeåns vattenråd – gränsöverskridande samarbete med gemensamt mål	14
Mulens marker	15
Collaborations for sustainable development in Scottish landscapes	16
Bråbygden – där vinden vände	18
Biosfärområde Östra Vätterbranterna: sprint och maraton	19
Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap	20
SPEED-PRESENTATIONER	22
Laponiatjuottjudus – nya arbetsmetoder för integrerandet av lokalbefolkningen i förvaltningsfrågor	22
Grön infrastruktur – "nätverk av natur"	23
LIFEscape och fortsättning för att bilda biosfärområde Vombsjösänkan	24
LAB 190 – hållbarhet och helhetssyn i landskapet utmed riksväg 190	25
Naturbruksplan – en landskapskommunikatör	26
Ett landskap för alla – Sigtunaprojektet	27

Hållbara Bergslagen – en Model Forest och en LTSE-plattform	29
De lånade Lilla Attsjön i 150 år	31
Integrerad landskapskaraktärsanalys (ILKA) – ett redskap för hållbar utveckling	33
Vindelälven-Juhtatdahka: Ett glesbefolkat landskap med en mångfald av natur, kultur och eldsjälar	35
Nationalstadsparken – att värna, vårda och visa för framtiden	37
Tulltorpsåprojektet: Bättre med decentraliserade morötter än imperativa piskor i vattenförvaltningen	39
Vägarna till Landskapet: En app för att hitta spännande information om natur och kultur i landskapet	41
PANELDISKUSSION	42
Hur kan nationella myndigheter stödja samarbetsnätverk i landskapet?	42
PARALLELLA GRUPPDISKUSSIONER	53
Hur kan man på ett bra sätt kommunicera "biosfär"?	54
Hur ska offentlig naturvård aktivera sig mer i opinionsbildningen?	56
Kontinuitet i ett nätverk i relation till koordinators roll?	57
Varför välja en mer långsiktig markanvändning?	58
Kan landskapsperspektivet åstadkomma ett perspektivskifte?	59
Vad är forskningens roll i samarbetsnätverk i landskapet?	60
SLUTORD	62
DELTAGARE	63
PROGRAM	65

Landskapsforum 2016 arrangerades av Landskapsnoden, som landskapskommittén inom KSLA ansvarar för, i samverkan med Havs- och vattenmyndigheten, Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Naturhistoriska riksmuseet och Riksantikvarieämbetet som alla även bidragit till finansieringen, samt Boverket, Jönköpings kommun och Skogsstyrelsen.

Förord

Denna rapport sammanfattar konferensen Landskapsforum 2016 som anordnades av Landskapsnoden, som landskapskommittén inom KSLA ansvarar för, i samverkan med Boverket, Havs- och vattenmyndigheten, Jordbruksverket, Jönköpings kommun, Naturvårdsverket, Naturhistoriska riksmuseet, Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen.

Landskapsnoden initierades av KSLA under 2013. Under 2014 undersöktes, med hjälp av bidrag från Jordbruksverket, förutsättningarna för att skapa en oberoende mötesplats för landskapsfrågor hos KSLA och en verksamhetsinriktning för en landskapsnod togs fram. Under 2015 anordnades flera seminarier med landskapsinriktning i samarbete med andra organisationer.

Med initiativet Landskapsnoden vill KSLA erbjuda en aktiv och oberoende mötesplats med hög status för landskapsfrågor. Idag saknas en sådan nationell arena, och den behövs. Landskapet är vår gemensamma resurs och vårt gemensamma ansvar. Landskapet erbjuder helhetsperspektiv där natur och kultur samverkar. Landskapet har avgörande betydelse för människors välbefinnande och hälsa och ger oss också en viktig identitet. Under de senaste decennierna har landskapet också förts fram som en god plattform för demokratiska processer genom dialog, delaktighet och samarbete, bland annat i den Europeiska landskapskonventionen (ELC).

Vår strävan är att KSLA ska erbjuda en kvalificerad och oberoende arena för utbyte av kunskap för ett långsiktigt hållbart brukande av och i landskapet. Vår förhoppning är att man här allsidigt ska kunna belysa landskapets alla värden, bidra till ökat samförstånd och erfarenhetsutbyte och gemensamt lärande mellan pågående "landskapsexperiment", göra det möjligt för ökat samförstånd genom samverkan mellan olika myndigheter, sektorer och kompetenser, samt verka för internationellt kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

Utmaningarna med landskapsperspektivet och landskapsbegreppet är många: sektorisering tillåter inte helhets- och landskapstänkande; det saknas koncept, modeller och strategier för landskapsanalys; den stora komplexiteten ger osäkerhet i planering, förvaltning och skötsel; landskapsbegreppet är inte etablerat och det finns olika tolkningar av centrala begrepp för att vi ska uppnå ett långsiktigt hållbart bruk av landskapet. Till detta kommer att den ökande urbaniseringen ger minskad förståelse för landskapsfrågor.

Möjligheterna med att arbeta med helhet i ett landskapsperspektiv är dock stora. Det ger en arena som möjliggör demokratiska processer och delaktighet av medborgare, det erbjuder helhetsperspektiv och möjliggör kloka avvägningar mellan olika intressen. Erfarenheter från olika landskapsprojekt visar att ett sådant arbetssätt underlättar konfliktlösning. Genom att arbeta med ett landskapsperspektiv kan man utveckla en djupare förståelse för de fysiska och geografiska förutsättningarna, liksom för de biologiska och de social-ekologiska systemens betydelse.

Margareta Ihse

Professor emerita i ekologisk geografi
vid Stockholms universitet
och ordförande i KSLA:s landskapskommitté

Landskapsforum 2016

– en konferens där alla var medskapare

På vilket sätt tar man ansvar för helheten i landskapet vid planering och vilka möjligheter och vilka utmaningar har samarbetsnätverk i landskapet? Det var huvudfrågan när Landskapsforum 2016 anordnades hos KSLA i Stockholm den 7–8 april. Drygt 100 personer och många myndigheter deltog på plats eller via videolänk.

Syftet med Landskapsforum 2016 var att göra lokala och regionala samarbetsnätverk i landskapet mer kända. Det var också att diskutera de möjligheter och utmaningar samarbetsnätverken har, och att bygga broar mellan olika samarbetsnätverk och mellan aktörer på olika nivåer.

Många av konferensens deltagare var också personer som är engagerade i svenska och utländska samarbetsnätverk i landskapet. Det handlar om projekt och mer långsiktiga initiativ där människor från olika sektorer och med olika intressen arbetar tillsammans för att främja en långsiktigt hållbar utveckling i ett större geografiskt område, i ett landskap. Modellskogar, biosfärområden, världsarv, fiskeområden och vattenråd är exempel på sådana levande och lovande lokala och regionala samarbetsnätverk.

Dessa samarbetsnätverk värnar helheten och söker lokala svar på globala utmaningar. De skapar också stora värden. Det handlar till exempel om kloka avvägningar mellan olika intressen, konfliktlösning, minskat näringsläckage till sjöar och hav, minskad risk för översvämningar, bättre förutsättningar för biologisk mångfald och rekreation, förvaltning av kulturmiljöer och kulturminnen, och fler arbetstillfällen och ökade inkomster i lokalsamhället. Med sitt arbete bidrar de också till välbefinnande och hälsa, ökad kunskap om de social-ekologiska systemens betydelse och inte minst uppfyllande av de svenska miljömålen.

Varierat program

För att nå syftet var programmet utformat för att göra det möjligt för alla att vara aktiva medskapare snarare än passiva åhörare. Landskapens värden, möjligheter och arbetet i samarbetsnätverken synliggjordes i plenarföreläsningar med gott om tid för frågor och i speed-presentationer med efterföljande posterutställning. Utmaningar och framgångsfaktorer lyftes i en del av plenarföreläsningarna, inte minst i en presentation av Lisen Schultz, Stockholm Resilience Centre, och i gruppdiskussioner där deltagarna själva valde vilka utmaningar de ville diskutera. Duncan Bryden gav en internationell utblick när han berättade om skotska landskap med ett särskilt fokus på Cairngorms nationalpark.

Konferensen innehöll också en paneldiskussion med chefer från sju statliga myndigheter. Paneldeltagarna var överens om att landskapsfrågorna är som en boll som hoppar runt mellan myndigheterna. De var också eniga om att det inte behövs någon särskild landskapspolitik och att det definitivt inte behövs en ny myndighet för landskap, men att alla myndigheter skulle vara betjänta av att öka dialogen, samordningen och samarbetet kring landskapsfrågorna.

Många av deltagarna var inte eniga med paneldeltagarna och myndighetsföreträdarna, utan ansåg att det behövdes någon ny landskapspolitik eller ny myndighet för landskapsfrågor.

Posterutställning och mingel under Landskapsforum 2016. En ambition med konferensen var att göra det möjligt för alla deltagare att vara aktiva medskapare snarare än passiva åhörare. Foto: Anders Esselin.

Samarrangemang

Landskapsforum 2016 arrangerades av Landskapsnoden hos KSLA. I organisationskommittén för Landskapsforum 2016 ingick också representanter för i första hand de myndigheter och organisationer som på olika sätt arbetar med landskapsfrågor.

Landskapsnoden startade 2014 med ambitionen att vara en kvalificerad och oberoende mötesplats för ett långsiktigt hållbart mångbruk av och

i landskapet, och är nu en del av KSLA:s landskapskommittés ansvarsområde. Hittills har Landskapsnoden genomfört tre seminarier i samverkan med andra organisationer. I planerna finns ett nytt Landskapsforum 2017.

Läs mer om Landskapsnoden: www.ksla.se/om-ksla/projekt/landskapsnoden/

LANDSKAPSFORUM 2016 I KORTHET

När 7–8 april 2016.

Var Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm.

Tema Samarbetsnätverk i landskapet – möjligheter och utmaningar.

Av vem Landskapsnoden hos KSLA, i samverkan med Boverket, Havs- och vattenmyndigheten, Jordbruksverket, Jönköpings kommun, Naturvårdsverket, Naturhistoriska riksmuseet, Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen.

För vem Alla landskapsintresserade, men särskilt personer som är engagerade i lokala och regionala samarbetsnätverk i landskapet, samt politiker, forskare, representanter för nationella och regionala myndigheter, kommuner, företag och intresseorganisationer.

Projektledare och moderator Anders Esselin, Man & Nature.

Globala utmaningar – lokala lösningar

Biosfärområden utforskar frågan: Vad innebär hållbar utveckling för oss?

Johanna MacTaggart

Sedan slutet av 1960-talet har FN-organet Unesco uppmärksammat globala utmaningar genom sitt vetenskapliga program för människan och biosfären. Biosfärprogrammet är tätt knutet till människors verklighet och människors vardag genom särskilda geografiska områden, så kallade biosfärområden. Det finns 669 biosfärområden i 120 länder och de är arrangerade i ett världsomspännande nätverk.

Biosfärområdenas uppgift är att vara modellområden för hållbar samhällsutveckling. De ska visa upp goda exempel på hur vi skapar en hållbar framtid för kommande generationer och utveckla lokala lösningar på globala utmaningar genom att utforska frågan "Vad innebär hållbar utveckling för oss?" Aktiviteterna sker i lokalsamhällena tillsammans med de som har möjligheten att direkt påverka den lokala utvecklingen.

Biosfärorganisationernas roll i utvecklingsarbetet är att IMPA. Det vill säga de ska vara Inspirationskälla, de har en Mäklande funktion, som innebär att koppla samman olika parter, de sprider goda

exempel och utgör stöd i Processer, och de axlar rollen som neutral Arena, där olika intressen kan mötas för att öka förståelsen för varandras ambitioner.

Visst går det att förenas på liknande sätt i en hållbar framtidssatsning utan att vara ett biosfärområde, men genom att anta Unescos uppdrag att undersöka och utveckla sin lokala roll för global hållbarhet nås stora och goda effekter.

Läs mer på biosfärprogrammet Sveriges webbplats: www.biosfaromrade.org.

Johanna MacTaggart är nationell koordinator för Biosfärprogrammet Sverige och Sveriges representant i biosfärprogrammets globala styrelse, MAB-ICC. Hennes fokus är att stärka biosfärområdenas roll i Sverige och internationellt samt att stödja nya initiativ på vägen fram till Unescos utnämning. Hon bär med sig direkta erfarenheter då hon sedan 2005 även har lett utvecklingen av Sveriges biosfärområden.

Model Forests bidrar till hållbarhet i landskapsperspektiv

Johan Svensson

Landskapsperspektivet utmanar hållbarhetstänkandet. För att komma vidare med anpassningar till förändrad markanvändning och samhällets behov och förväntningar, förändrade politiska spelplaner och institutionella förutsättningar, globalisering och klimatförändringar, behöver vi nya synsätt och verktyg. Och för att testa och utveckla behöver vi fallstudielandskap.

En Model Forest kan mycket kortfattat beskrivas som en fallstudie för att utveckla uthållig användning av landskap och naturresurser, där forskning och praktik integreras. Konceptet har under 25 år utvecklats till ett internationellt nätverk med 61 landskap i 31 länder (oktober 2015). I Sverige finns Vilhelmina, Bergslagen och Helge å. I detta nätverk utvecklas erfarenheter och exempel på lokal hållbar-

En liten del av Vilhelmina Model Forest – en fallstudie för att utveckla uthållig användning av landskap och naturresurser, där forskning och praktik integreras. Foto: Anders Esselin.

het i praktiken, som via regionalt, nationellt och internationellt nätverkande kan tillämpas generellt.

Ett exempel på detta är arbetet med anpassningar till klimatförändringar där olika Model Forests i olika länder och världsdelar bedriver projekt om information och utbildning, sårbarhets-, påverkans- och anpassningsmöjligheter, och tillämpad forskning. En nyligen avslutad genomgång visar tydligt hur angelägen denna fråga är: 95 procent av de personer och organisationer som ingår i Model Forests tycker att projekt om klimatförändringar är angelägna eller mycket angelägna och 70 procent att sådana projekt ska prioriteras.

Slutsatser är att det finns många bra projekt, att kunskapsuppbyggnad behövs, att många frågor och möjliga lösningar är generella för olika Model Forests, länder och kontinenter, och att en Model Forest som organisation, med sin mix av praktiker, forskare och beslutsfattare och en i allmänhet bred förankring bland olika avnämare, är en bra plattform för den här typen av utvecklingsarbete.

Andra strategiska områden som utvecklas internationellt är deltagande planering, restaurering av landskap, landsbygdsutveckling och sysselsätt-

ning, traditionell kunskap och ursprungsbefolkning, och landskapets alla värden. Som inspel till Landskapsforum 2016 kan Model Forest bidra med viktiga erfarenheter och kunskap om landskapet som vår gemensamma resurs och ansvar.

Läs mer på International Model Forest Networks webbplats: www.imfn.net.

Johan Svensson är forskare inom landskapsekologi i vidare bemärkelse på SLU i Umeå. Bland aktuella projekt kan nämnas vegetationsförändringar i fjällen, ekosystemtjänster i fjäll och skog, grön infrastruktur och kontinuitetsskog i det boreala skogslandskapet, samt hållbar kommunal översiktsplanering. I bakgrunden finns nationell monitoring om landskapsbiodiversitet (NILS), några större internationella Model Forest-projekt, etableringen av Vilhelmina Model Forest 2004 som det internationella nätverkets första Model Forest, och mer än tio år som ledamot i International Model Forest Networks internationella kommitté.

Framgångsfaktorer och fallgropar för samverkan i landskapet

Lisen Schultz

Min forskning utgår från samverkan som ett sätt att hantera en föränderlig och komplex värld – så kallad adaptiv samförvaltning av landskap och naturresurser. Jag är intresserad av hur samverkansinitiativ kan föra samman olika sorters kunskap och kompetens i en gemensam problemförståelse, hur samverkan leder till gemensamma åtgärder av dessa problem, och hur samverkan kan utformas för att ta sig an ständigt nya utmaningar.

Huruvida samverkan lyckas eller inte, i bemärkelsen åstadkommer gemensamma lösningar på problem och bygger kapacitet att hantera framtida utmaningar, beror på en rad faktorer. Framgångsrika initiativ kännetecknas ofta av lång tids förtroendebyggnad mellan aktörerna, en gemensam vision som bygger på en mångfald av perspektiv, kunskap och erfarenheter, en ömsesidighet mellan de som samverkar, långsiktig finansiering, stöd från nyckelaktörer och ledarskap. Om samverkan ska leva över tid behövs ofta en brobyggande organisation som koordinerar och stimulerar samverkan.

Samverkansinitiativ kan lätt skapa orealistiska förväntningar hos de inblandade, och när dessa inte infrias finns risken att man istället för att bygga kapacitet eroderar den och skapar misstro mellan aktörerna. Andra fallgropar är konflikter som inte går att överbygga, otillräcklig kunskap, brist på tid, finansiering och stöd från nyckelaktörer. Det är tyvärr inte ovanligt att den som är satt att leda

samverkan bränner ut sig på grund av alltför många uppdragsgivare.

Inom naturvården finns en trend sedan 1990-talet att öka samverkan med det omgivande samhället och bredda uppdraget till att också omfatta hållbar utveckling. Unescos biosfärområden är ett exempel på denna trend. Debatterna inom bevarandebiologi går stundtals höga kring huruvida denna trend leder till ogynnsamma kompromisser mellan naturvård och samhällsutveckling, eller om samverkan snarare leder till synergier och därigenom bättre naturvård.

Min forskning visar att det går att utforma väl fungerande samverkan mellan naturvård och andra intressen och att det finns många fördelar med sådan samverkan, men det kräver kunskap, kontakter och kommunikation.

Lisen Schultz är doktor i naturresurshushållning vid Stockholm Resilience Centre, Stockholms universitet. Hon har forskat om samverkan i landskapsförvaltning sedan 2001, först i Kristianstads Vattenrike och sedan i biosfärområden i Sverige och internationellt. Hon är särskilt intresserad av hur så kallade brobyggande organisationer fungerar och agerar för att stimulera samarbeten mellan myndigheter, ideella föreningar och markägare på landskapsnivå.

Nätverkande vid Hallarydsgården i Älmhults kommun. Medverkande var företrädare för hembygdsföreningarna i Pjätteryd, Göteryd och Hallaryd, Älmhults kommun, Helgeåns vattenråd, Skogsstyrelsen, enskilda markägare samt en praktikant från Kristianstads Högskola.
Foto: Benjamin Eliasson.

Helge å – ett nytt Model Forest-område i syd

Jan Lannér

Initiativet till att bilda en Model Forest inom Helge ås avrinningsområde togs 2007 av Södra, Biosfärområde Kristianstads Vattenrike och Skogsstyrelsen. De ville gemensamt hitta lösningar på områdets problem med brunifiering av vattendrag, översvämningar och se hur detta hänger ihop med hur marken används av exempelvis skogsbruket.

Vattenkvalitet i relation till bland annat markanvändning och biologisk mångfald är därför centralt för Helge å Model Forest (HMF). Området omfattar såväl barrskogsdominerad glesbygd som jordbruksdominerade landskap och kustområdet mot Hanöbukten. Sju teman har identifierats: strömmande vatten, brunifiering av vatten, lokal utveckling, grön infrastruktur för ädellövskogens värden, tätortsnära natur och deltagande planering, skogslandskapets framtida trädslag samt utveckling, utbyte och användande av kunskap.

Under HMF:s uppbyggnadsskede 2012–2014 etablerades en styrgrupp och ett arbetsutskott. De har haft regelbundna möten för att driva arbetet med medlemskapet i International Model Forest Network och övrig verksamhet. Det har våren 2015 kompletterats genom bildandet av Helge å Model Forest ideell förening, som ger oss möjligheten att vara projektägare med egen ekonomi, samt tydliggör hur beslut tas och ansvar fördelas. För en bra övergång från ett välfungerande arbetssätt i den befintliga styrgruppen till den ideella föreningen blev de

flesta i styrgruppen nominerade att ingå i styrelsen. I praktiken innebär det att styrgruppen fortsatte sitt arbete som tidigare.

Helge å MF:s intressenter skiljer sig åt. Från kunskapsstödare till aktiva deltagare (gör projekt ihop) eller de som ser en potential i nätverket. Några gillar arbetssättet (botten upp) medan andra eftersträvar konkreta åtgärder i landskapet. Var och en är naturligtvis inte antingen eller, utan en mix av detta.

Vi har intressenter som aktivt tar del i styrgruppens och arbetsutskottens möten medan andra har utvecklat arbetet i temagrupper. I temagrupperna har vi möten kring aktiviteter. Koordinators roll är att administrera möten och vara länken mellan de pågående aktiviteterna. Beroende på vem de företrädare kommer av naturliga skäl våra intressenter alltid att ha olika roller. Det avgörande är att vi genom nätverket och gemensamma möten får ett utbyte av erfarenheter för en hållbar utveckling.

Jan Lannér är skogskonsulent på Skogsstyrelsen. Han har arbetat med att etablera partnerskap och temaområden för Helge å Model Forest och är idag dess koordinator. Tidigare har Jan varit vid SLU och bland annat forskat kring betesdynamik och trädförnyring i ett historiskt perspektiv och skogsmarkens beskrivning i äldre kartor, samt undervisat i mångbruksplanering.

Kävlingeåns vattenråd – gränsöverskridande samarbete med gemensamt mål

Cecilia Backe

Landskapet har under århundraden genomgått drastiska förändringar till exempel genom torrläggning för att skapa mer odlingsbar mark. Förändringarna har till stor del bidragit till att vi fått ökad och snabbare transport av näringsämnen till våra hav och större vattendrag, med övergödning som följd.

Ända sedan 1995 har kommunerna inom Kävlingeåns avrinningsområde tillsammans arbetat med åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten i vattendraget, öka den biologiska mångfalden samt bidra till ökad möjlighet för rekreation och friluftsliv kring vattendragen. Under åren 1995–2015 har ca 450 hektar – drygt 170 dammar/våtmarker – anlagts. Ca 7 kilometer återmeandring av vattendrag har genomförts, rekreativstråk har skapats och man har prövat flera olika dialog- och samarbetsprojekt med markägare och andra berörda.

Idag driver åtta kommuner tillsammans med markägare, industri/verksamheter och ideella för-

eningar Kävlingeåns vattenråd. Syftet med vattenrådet är att samla arbetet med vattenvård och vattenkontroll i en organisation. Vattenrådet ska också möta de lokala behov som finns inom den svenska vattenförvaltningen och i detta kunna fungera som samråds- och remissorgan gentemot vattenmyndigheten.

Läs mer på Kävlingeåns vattenråds webbplats: www.kavlinge.se.

Cecilia Backe är utbildad biolog (PhD) och arbetar som kommunkolog i Lunds kommun med bland annat ansvar för förvaltning av kommunens naturområden och skyddad natur. Hon är också ansvarig tjänsteman för samarbetsorganen Höjeå vattenråd och Kävlingeåns vattenråd.

Att välja kött från djur som går på naturbete kan bidra till att bevara den biologiska mångfalden. Foto: Ylva Nordin.

Mulens marker

Tore Hagman

Långsamma förändringar i landskapet är svåra att upptäcka. Har vi däremot ett äldre foto och jämför med ett nyare ser vi vad som hänt i det tysta. Tore Hagman har återvänt till drygt hundra platser som fotograferades på 1980-talet inför utgivningen av boken *Mulens marker*. Bilderna talar sitt tydliga språk. Det behövs inga ord för att vi ska förstå åt vilket håll det går.

Förändringarna i landskapet har pågått i alla tider, men nu står vi inför en av de största hittills. Allt fler bönder väljer att sluta då lönsamheten blir för dålig och när djuren uteblir är igenväxningen ett faktum. När en gård töms på djur ser det inte bara tråkigt ut där marker växer igen. Det drabbar den biologiska mångfalden i ett landskap med historiska rötter. På sikt påverkas hela landsbygdens framtid när bonden lägger ner sin verksamhet. Idag står hundratusentals ladugårdar tomma och väntar på sitt öde. Det är dystert.

Men det går att göra förändringar. Det kanske allra viktigaste är att få konsumenter att välja kött som produceras på naturbetesmarker. Det handlar

om att föra ut budskapet om att kött från djur som enbart ätit gräs är betydligt nyttigare än kött från djur som fötts upp med kraftfoder. Eftersom människor idag blivit mer och mer intresserade av mat med kvalitet, varifrån den kommer och hur den är producerad, kan detta rädda åtminstone några värdefulla naturbetesmarker i vårt vackra land.

Tore Hagman har varit yrkesverksam som fotograf med inriktning på natur sedan början av 1980-talet. Han ägnar sig åt egna bildprojekt, men samarbetar också regelbundet med journalister och författare. Han förknippas i första hand med miljö- och landskapsbilder och mest känd har han kanske blivit för sin skildring av småbrukarbygden. Tore Hagman har medverkat i en lång rad böcker och skrifter. Särskilt uppmärksammade titlar har varit *Mulens marker* och *Väst kust*. Ytterligare några exempel på hans utgåvor är *Solvarv*, *Gläntor*, *Skogsarvet*, *Gamla ekar*, *Vänerhavet* och *Staden vid havet*, som handlar om Göteborg.

Foton t v: I drygt 20 år har kommunerna inom Kävlingeåns avrinningsområde arbetat tillsammans för att förbättra vattenkvalitet, öka biologisk mångfald och tillgängliggöra landskapet för rekreation och friluftsliv. Bland annat har omfattande restaurering av vattendragen utförts. Stora bilden, foto: Ingvar Nilsson, Lunds kommun. Infälld bild, foto: Jonas Johansson, Kävlingeåns vattenråd.

Collaborations for sustainable development in Scottish landscapes

Duncan Bryden

The presentation by Duncan Bryden highlighted key drivers for sustainable change in Scottish landscapes focusing on the Cairngorms National Park as an example.

Scottish landscapes have been intensively used by man for 3000 years. Agriculture and rapid industrialisation hugely changed the landscape; most native woodlands and keystone predators like wolf and lynx disappeared. The UK avoided the invasions and revolutions that defined mainland Europe's history since the 15th century. Laws enacted by the UK ruling classes gave rise to a long established secure land owning hegemony where more than 50 percent of Scotland is owned by fewer than 500 people. Scotland has the most concentrated and inequitable land ownership system in the developed world. Consequently, EU funding and incentives for agriculture, forestry and, more recently, for renewable energy generating structure like wind turbines, flow into larger land businesses benefiting a small number of wealthy individuals.

Most people in Scotland live in cities and are more concerned about health, housing, education, employment and social equality. Until Scotland achieved its devolved status in 1998 there was little popular or political support for change in the Scottish countryside. The Scottish Nationalist Party, who took a firm hold on the Scottish Government in 2007, supported improved social equality in the countryside and their transformative programme of land reform and collaboration with new legislation, voted through in March 2016, is primarily aimed at people rather than landscape conservation.

Before the recent programme of land reform, collaborations were one of the key tools in pursuing

sustainable development in the landscape. Scottish National Parks were first established in 2002 and adopted a collaborative model from the start. This was vital as, although much of the land with the parks is still privately owned, changes in recent decades have eroded landowner social and economic influences over communities with pressure to accommodate activities like tourism, recreation and nature conservation growing. New land reform legislation will accelerate the need for even greater collaboration as Scottish landscapes adapt to meeting multiple demands for ecosystem services and climate change mitigation.

Duncan Bryden holds a BSc (Hons) in Ecological Science from Edinburgh University and a MSocSc in Heritage Management from Birmingham University. He is an alumnus of the Cambridge University Programme for Sustainable Business Leadership and a Chartered Biologist. He teaches at Post Graduate level and holds a research post with the University of the Highlands and Islands. He has had over 25 years' experience in strategic planning and practical site management, policy development and community facilitation, with particular specialisms in community consultation, environmental assessment, visitor management and interpretation. He has public sector board level experience as Chairman of Britain's largest National Park (12 years on the Board) and Vice Chair National Parks UK and at regional level in the Forestry Commission. He has judged on a range of national awards for tourism, sustainability and woodland management.

*Scottish National Parks were first established in 2002 and adopted a collaborative model from the start. Cairngorms National Park (where this picture was taken) is the largest in the UK (4,250 km²). This park has 17,000 residents and 1.6 million visitors every year.
Foto: Anders Esselin.*

Bråbygden – där vinden vände

Jimmy Svensson

Bråbygden fick en nytändning i början på 1990-talet tack vare nyupptäckta naturvärden, floran, hamlade träd och "varumärket" trögärdesgårdar, föräldrakooperativets start av förskola och stöd till bönder, bland annat till ladugårdsbyggnader.

Bråbygdens intresseförening, som bildades 1993, har varit och är fortfarande en stark drivkraft för att hålla bygden levande. Goda kontakter och stöd från Länsstyrelsen i Kalmar län och Oskarshamns kommun har varit direkt avgörande för Bråbygdens utveckling.

Projekt som drivits under åren har varit mycket lyckade. Ett exempel är hängning av gärdesgårdar, uppskattningsvis 50 000 meter, runtom i bygdens 14 byar. Ett annat exempel är Naturskola för grund- och gymnasieskolans elever från närliggande kommuner. Flera elever har kommit tillbaka med sina föräldrar för att visa vad de fått vara med om i Bråbygden. Dessutom har det drivits kursverksamhet i hamling, ängsskötsel och floravård för studenter, forskare, lärare och tjänstemän från Sveriges Lantbruksuniversitet, Naturskyddsföreningen, Naturvårdsverket, Stockholms universitet, Länsstyrelsen i Kalmar och lärare från länets skolor. Allt detta har naturligtvis bidragit till att Bråbygden är känd.

Under tiden när flera projekt drevs hade intresseföreningen anställd personal, som mest sju personer. De senaste åren har föreningen satsat på några evenemang, bland annat julmarknad och pelargondag, som lockar tusentals besökare och som har bidragit till att föreningen har en god ekonomi. Vid dessa evenemang är ett 50-tal personer engagerade med förberedelser i flera veckor. Det bidrar starkt till att "kitta" hop bygdens innevånare. Föreningen ser förskolan/fritids, som har sex lärare och mer än 35 elever, som den indirekt viktigaste faktorn för att hålla bygden levande med öppna landskap och djurhållning.

Presentationen handlade bland annat om områdets/landskapets egenskaper, värden och problem, organisation och beslutsfattande, aktiviteter, resultat, samt utmaningar.

Jimmy Svensson har under den yrkesverksamma tiden arbetat vid SAFT AB i Oskarshamn. Numera pensionär och ordförande i Bråbygdens Intresseförening samt ledamot i Kristdala fiber ekonomisk förening.

Ängens Dag på initiativ av Naturvårdsverket. I Bråbygden finns några ängar som sköts omsorgsfullt i syfte att bevara mångfalden i floran. T h återskapad våtmark i Bråbygden. Foton: Jimmy Svensson.

Biosfärområde Östra Vätterbranterna: sprint och maraton

Simon Jonegård

Många har färdats på E4:an norr om Jönköping och slagits av vyerna över Vättern. Få människor känner dock till att branterna ner mot sjön och kulturlandskapet ovanför är ett av Unescos utsedda modellområden för hållbar utveckling. Biosfärområdet på ca 100 000 hektar ägs av ca 1 000 enskilda markägare. Jordbruket är levande och bygger till stor del på mjölk- och köttproduktion. Natur- och kulturlandskapet hyser höga biologiska värden. Turismen har stor betydelse för sysselsättningen. Biosfärområdet har dessutom gynnsamma lägen för vindkraft, en stor fyndighet av sällsynta jordartsmetaller och ligger i korridoren för den nya Götalandsbanan. Sannantaget är detta en perfekt arena för att väga viktiga intressen mot varandra i ett landskapsperspektiv.

År 1998 bildades en projektgrupp för att föra samman människor med skilda utgångspunkter kring hållbar förvaltning av naturresurserna i det ovanliga mosaiklandskapet. En gemensam plattform skapades där svåra frågor kunde dryftas, kunskap delas och en gemensam färdplan så småningom arbetas fram. Denna färdplan innebar att formalisera samverkan under ett gemensamt paraply och arbetsfältet breddades till att omfatta flera hållbarhetsutmaningar: lokalproducerad mat, landsbygdsutveckling, turism, lokal kunskap, grön infrastruktur, etc.

Inför bildandet av biosfärområdet skapades en ideell förening med företrädare från en relativt stor spännvidd av intressesfärer. Till föreningen finns ett arbetande kansli, men också ett ambassadörsnätverk med företrädare från bygden. En av de stora utmaningarna är att få människor – och kanske framför allt ungdomar – att förstå varför denna landskapsamverkan har betydelse för deras vardag. Genom att kombinera ”sprinterlopp” (som ger snabba tydliga resultat) med mer uthålliga ”maratonlopp” (som ger effekt i ett generationsperspektiv) kan ändå ångan hållas uppe och samverkan bestå. Projektinsatser såsom fototävlingar och bioblitz har haft betydelse för att engagera fler. En långsiktig strategi innefattande till exempel en ekologisk brist- och funktionalitetsanalys samt skapandet av en biosfärademi är viktiga pusselbitar i det långsiktigt hållbara samhällsbyggandet.

Simon Jonegård är landsbygdsutvecklare i Jönköpings kommun och jobbar bland annat med hållbar markanvändning och samverkan. Han är initiativtagare till bildandet av Biosfärområde Östra Vätterbranterna och var dess koordinator under flera år. Simon har tidigare arbetat med samarbetsnätverk och landskapsperspektiv på Skogsstyrelsen.

Östra Vätterbranterna – en perfekt arena för att väga viktiga intressen mot varandra i ett landskapsperspektiv. Foto: Jönköpings kommun. Th ett seminarium om eventuell brytning av sällsynta jordartsmetaller inom Östra Vätterbranternas biosfärområde. Foto: Anders Esselin.

Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap

Emma Rydnér

Ett världsarv är ett kulturminne eller naturminne som är så värdefullt att det är en angelägenhet för hela mänskligheten. Det är Unesco som utser världsarven. Det finns 1 052 världsarv i världen, av dem 15 i Sverige varav ett på Öland! (whc.unesco.org)

Södra Öland är ett kulturarv inom kategorin levande kulturlandskap. Lantbruket är en förutsättning för att vårt unika odlingslandskap ska kunna bevaras och fortleva. Radbyarna, den odlade marken, sjömarkerna och alvarmarkerna bildar tillsammans världsarvet Södra Ölands odlingslandskap.

Ett världsarv innebär många olika samverkansformer lokalt, regionalt, nationellt och internationellt. Världsarvsrådet på södra Öland består av Länsstyrelsen Kalmar län, Mörbylånga kommun, Lantbrukarnas riksförbund och Regionförbundet i Kalmar län. Mörbylånga kommun är sammankallande i rådet och har sedan ett par år tillbaka huvudansvaret för förmedlingen av världsarvet.

Ett exempel på lokal samverkan är den årliga världsarvsveckan som genomförs på initiativ av hembygdsföreningar, Ölandsguider, Svenska kyrkan, Ottenby naturum, Lantbrukarnas riksförbund med flera. År 2015 växte programmet och 26 arrangörer genomförde en vecka fylld av världsarvsaktiviteter. Mörbylånga kommun sammanställer programmet och står för marknadsföringen.

Södra Öland är medlem i föreningen Världsarv i Sverige som är en ideell förening för de objekt i Sverige som upptagits på Unescos världsarvslista.

Internationellt har Södra Öland bland annat deltagit i ett "seed money"-projekt i södra Östersjöregionen med kultur- och naturarv tillsammans med Polen, Litauen, Ryssland och Tyskland.

Några av utmaningarna är:

- att behålla ett levande jordbruk,
- att förmedla ett levande kulturarv,
- att öka förankringen och delaktigheten,
- att få alla att dra åt samma håll... eller, behöver alla dra åt samma håll?

I dag finns ett levande odlingslandskap med många engagerade som tillsammans skapar ett myller av aktiviteter, stora som små. Många av aktiviteterna ger en ökad förståelse för landskapet. Nu försöker vi höja blicken och se oss själva i ett större perspektiv.

Läs mer på Södra Ölands odlingslandskaps webbplats: www.sodraoland.com.

Emma Rydnér är arkeolog och informatör och arbetar som världsarvssamordnare vid Mörbylånga kommun. Hösten 2013 tog kommunen ett större ansvar för förmedlingen av världsarvet Södra Ölands odlingslandskap och då inleddes ett intensivt arbete med att i bred samverkan lyfta världsarvet i ett lokalt, regionalt, nationellt och internationellt perspektiv. Emma har tidigare arbetat som informatör vid Kulturparken Småland i Växjö.

Lantbruket är en förutsättning för att Södra Ölands unika odlingslandskap ska kunna bevaras och fortleva. En utmaning är att öka förankringen och delaktigheten. Foto: Mörbylånga kommun.

Södra Öland är ett kulturarv inom kategorin levande kulturlandskap. Foto: Mörbylånga kommun.

Laponiatjuottjudus – nya arbetsmetoder för integrerandet av lokalbefolkningen i förvaltningsfrågor

Åsa Nordin

Laponia blev världsarv 1996 och 2011 sjösattes den nya organisationen Laponiatjuottjudus – Laponiaförvaltningen. Dess uppdrag är att förvalta Laponia-området som består av fyra nationalparker och två naturreservat, det största skyddade området som finns i Sverige.

Ett av målen för den nya förvaltningsmodellen var att förvaltningen skulle komma betydligt närmare de som lever och verkar i området, det vill säga lokalbefolkningen. För att uppnå det målet krävdes det att nya arbetsmodeller utvecklades. Laponiatjuottjudus har några arbetsmetoder som hämtat inspiration från den lokala kunskapen men som anpassats för att fungera i förvaltningssyfte och som bidrar till att utveckla nya förvaltningsmodeller.

Arbetsmetoderna är bland annat konsensus som beslutsform, searvelatnja (lärandearena) och ráde-dibme (en form av rådslag). De två sistnämnda arbetsmetoderna inkluderar lokalbefolkningen direkt och är dess möjlighet att i stor utsträckning påverka vad Laponiatjuottjudus ska arbeta med.

Fisk har varit och är fortfarande en viktig resurs för de som lever och verkar i och besöker Laponia. Fisket, fisken och kunskapen om fisk och fiske har förändrats de senaste årtiondena. Det finns en allmän uppfattning att fisket har försämrats i området – vad det kan bero på finns det olika åsikter om.

Hos lokalbefolkningen finns det en tydlig önskan om att Laponiatjuottjudus ska arbeta med frå-

gor kopplade till fisk och fiske. Laponiatjuottjudus har tagit fasta på detta önskemål och startade under 2015 ett projekt, vars huvudsakliga mål är att utveckla en fiskeförvaltningsmodell som tar hänsyn till flera olika perspektiv, såsom biologi, brukarkunskap, kulturkunskap, etc. I projektet arbetar man aktivt med Laponiatjuottjudus nya arbetsmetoder och med andra begrepp som är styrande för Laponiatjuottjudus verksamhet; helhetsperspektiv, hållbarhet, lokal delaktighet, språk och så vidare.

Det övergripande målet med utvecklandet av en förvaltningsmodell för fisket är att själva arbetsmodellen som nu tas fram ska kunna appliceras på andra resurser och andra områden i framtiden – en modell som andra förvaltare/organisationer med flera kan ha nytta av.

Åsa Nordin är värältárbeoajvve/verksamhetsledare på Laponiatjuottjudus/Laponiaförvaltningen, den organisation som förvaltar världsarvet Laponia, det vill säga nationalparkerna Sarek, Stuor Muorkke, Badjelannda och Muttos samt naturreservaten Sjávnja och Stubba. Hon har tidigare varit forskningsrådgivare på Árran – Lulesamisk senter i Tysfjord, Norge. Dessförinnan var hon verksam vid Umeå universitet som forskare med inriktning mot rennärings ekonomi, traditionell kunskap och samisk historia.

Grön infrastruktur – ”nätverk av natur”

Erik Sjödin

Arbetet med grön infrastruktur innebär ett nytt perspektiv och arbetssätt för miljövård och samhällsplanering i Sverige. Naturen görs till en integrerad part som inte enbart upprätthåller livsmiljöer för att bevara biologisk mångfald, utan även levererar ekosystemtjänster för människors välbefinnande. Men för att vi ska kunna prioritera rätt och planera effektivt så behöver vi först beskriva och bli överens om landskapets förutsättningar – vi behöver klargöra, sammanfatta och tillgängliggöra landskapets nätverk av natur!

För att förstå det ekologiska begreppet ”nätverk av natur” behöver två antaganden poängteras:

1. Landskapets ekosystem fungerar tack vare att det finns fungerande livsmiljöer för växter och djur, det vill säga att livsmiljöns kvalitet där arterna finns är tillräckligt god och ytan tillräckligt stor.
2. Ofta är kvaliteten för dålig eller utrymmet för litet och då behöver arter kunna sprida sig mellan olika naturområden i landskapet.

I ett landskap med goda förutsättningar för att arter ska kunna sprida sig mellan livsmiljöer, säger vi att det finns ekologiska samband. Dessa samband bildar tillsammans ”nätverk av natur”.

Ofta kan arter inte sprida sig tillräckligt bra. Landskapets hinder utgörs ofta av avstånden i sig, men ibland av skarpa barriärer. I landskap där det saknas ekologiska samband kan det finnas möjligheter att förbättra eller utöka livsmiljöerna i sig.

Alternativt kan det gå att anlägga ekologiska länkar, återskapa eller nybilda mellanliggande miljöer. I landskap med fungerande samband bör samhällsutvecklingen planera och verka för att sambanden behålls.

Just nu jobbar länsstyrelserna runt om i Sverige med att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Men även myndigheter, såsom Havs- och Vattenmyndigheten, Trafikverket, Boverket, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket och Sveriges Geologiska Undersökning (SGU), har i uppdrag att integrera tanken på att förbättra ekologiska samband. På ett annat plan kan arbetet med grön infrastruktur därför även ses som ett samverkansnätverk. Genom att arbeta tillsammans kan vi nå längre.

Erik Sjödin är koordinator för grön infrastruktur på Naturvårdsverket och samordnar i samverkan med flera andra myndigheter länens arbete med att ta fram regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Han är doktor i biologi, men har främst en profession som tjänsteman inom kommun och länsstyrelse (strandskydd och ÅGP – åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper) och senast som miljöhandläggare på Trafikverket.

Foto t v: Sarek, via Wikimedia Commons. Ovan: För att prioritera rätt behöver vi bli överens om landskapets förutsättningar. Foto: Ylva Nordin.

LIFescape och fortsättning för att bilda biosfärområde Vombsjösänkan

Lena Ingvad och Sanna Lynghed

LIFescape var ett EU-projekt vars syfte var att snabba på implementeringen av den europeiska landskapskonventionen. Projektet var delfinansierat av EU och samarbetet sträckte sig över gränserna till projektpartners i Polen, Danmark och Litauen. Här i Sverige har Lunds kommun, Sjöbo kommun och Linnéuniversitetet varit fullvärdiga partners i LIFescape.

Tillsammans har vi testat nya och innovativa lösningar för att öka brukarinflytandet när det gäller landskaps- och naturfrågor i den fysiska planeringen, först genom inspirationsföreläsningar och studiebesök och sedan genom en workshopserie som resulterade i en landskapsanalys.

Det svenska pilotområdet var Klingavälsåns dalgång, en del av Vombsjösänkan. Vombsjösänkan är ett unikt område i Skåne. Från Romeleåsen kan man blicka ut över det mosaikliknande marktäcket. Det är ett varierat landskap där åkermark blandas med skogspartier av både barr- och lövskog. Kulturlandskapet i Vombsjösänkan är rikt. I väster finns Flyinge med sin hästverksamhet, som är känd även utomlands. I söder hittar vi Sövde, med sin småskalighet, i kontrast till det anrika godslandskapet kring slotten. Inte att förglömma är Övedskloster, som byggdes redan på 1100-talet, där ett av länets största översilningssystem funnits. I områdena mellan dessa bygder vittnar landskapet inte bara om den reformation lantbruket varit med om de senaste

århundraden, utan även om militär verksamhet på Revingehed, fiskenäring i Vombsjön och den utdikning som krävts för att vinna odlingsbar mark.

Idag restaureras de en gång utdikade våtmarkerna för att återskapa biologisk mångfald, men också med hänsyn till de klimatförändringar som redan börjat göra sig påminda. Våtmarkerna i området är attraktiva livsmiljöer för många olika fågelarter och insekter men också för vattenlevande djur.

Lena Ingvad är utvecklingsamordnare på tekniska förvaltningens park- och naturkontor i Lunds kommun. Arbetar med projektutveckling och som projektledare inom teman som berör kommunens parker, natur- och odlingsområden.

Sanna Lynghed är planingenjör på Sjöbo kommun. Hon var Sjöbos projektsamordnare för EU-projektet LIFescape som handlade om att ta fram och testa metoder för att implementera den europeiska landskapskonventionen. Sjöbo kommun och Lunds kommun delade pilotområde, Klingavälsåns dalgång, där inspiration och kunskapsutbyte med bland andra boende och verksamma i området stod i fokus. Sanna arbetar vanligtvis med fysisk planering, översiktlig och detaljplanering, men är även projektledare för arbetet med ett eventuellt biosfärområde i Vombsjösänkan.

- Film från EU-projektet LIFescape:
www.youtube.com/watch?v=QaexF54zbbk8&e=ANyPxKpZZlr6oAR77yd6_SPkZ7NNU0gx15lsqWjGutKTUrNI1UHbqhd6IRyb1AwwakDC09d7PH4mN4Pv2dwVsq-mk1bb-qhR-g.
- Film från EU-projektet LIFescape som handlar om landskapet kring Klingavälsån:
www.youtube.com/watch?v=ncmOUbfpkA8.

LIFescapeprojektets aktivitet/dialog "under ytan" i Klingavälsån. Foto: Sanna Lynghed, Sjöbo kommun.

LAB 190 – hållbarhet och helhetssyn i landskapet utmed riksväg 190

Anders M Nilsson

Landskapet kring väg 190 är ett jordbruks- och skogsbrukslandskap, en stadsnära landsbygd mellan Nossebro och Göteborg. Känslan bland många boende är att man inte tillhör kommunen man bor i, en slags kommunal baksida. Här finns stora outnyttjade åkerarealer och i ena änden en stor befolkning med kunskaper om odling från olika delar av världen.

Kontakten och utbytet mellan stad och land är inte bra och bär på många utmaningar. Turism, mat och infrastruktur är teman som respektive kommun står bakom tillsammans med engagerade människor i lokalsamhällena.

LAB 190 är ett utvecklingsprojekt med fokus på hållbarhet och helhetssyn på landskapets värde längs med riksväg 90. Projektet är från 2016 organiserat genom en politisk styrgrupp med sex representanter; en från respektive kommun, en från Göteborgsregionens kommunalförbund och en från Västarvet. Dessutom finns en arbetsgrupp av tjäns-

temän som utöver ovannämnda består av även länsstyrelsen och Business Region Göteborg (BRG).

LAB 190 arbetar som en övergripande process och ett nätverk för projekt som landar inom området och som styr åt samma håll – att arbeta mot ett modellområde för hållbar utveckling.

En förstudie och en kartläggning över områdets värden utifrån angivna teman är genomförd. En styrgrupp är formerad och en arbetsgrupp är sammansatt och i drift. En interkommunal utvecklingsplan är antagen politiskt av alla aktörer utom Göteborg, i nuläget.

En av utmaningarna är att formulera en gemensam målbild. Vad innebär ett modellområde för hållbar utveckling? Vem får vara med och vem får det inte? Processen är skör vilket gör att det är känsligt när projekt landar i området om de inte är väl förankrade såväl i kommunala strukturer som i lokalsamhället.

Anders M Nilsson (t h) förklarar finessen med LAB 190 under postersessionen hos KSLA. Foto: Anders Esselin.

Anders M Nilsson arbetar som utvecklare i Västra Götalandsregionens natur- och kulturarvsförvaltning Västarvet. Han har en bakgrund som biolog och har arbetat med pedagogik och lärande på Göteborgs Naturhistoriska Museum. Han arbetar nu som projekt- och processledare med inriktning mot bland annat landskapsfrågor och delaktighet och är en av initiativtagarna till processen LAB 190.

Naturbruksplan – en landskapskommunikatör

Bengt Skalstad

Samverkansprojektet är ett projekt mellan länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, markägare, djurhållare och andra intressenter med syfte att verka för gemensamma mål som gagnar biologiska, ekonomiska, sociala och kulturella värden utifrån ett landskapsperspektiv.

Projektet har utvecklat ett verktyg för att väga de olika värdena, nämligen Naturbruksplanen. Det har även ökat naturbetesarealer för landskapet och bidragit till områdesskydd, som till exempel naturreservat och naturvårdsavtal. Nyckeln till Samverkansprojektets framgång är intern och extern kommunikation – när kommunikationen fungerar visar det sig att markägarna är det minsta problemet.

Bengt Skalstad arbetar vid Skogsstyrelsen i Uddevalla som skogskonsulent. Han har tillsammans med Lars Johansson, rådgivare vid länsstyrelsens landsbygdsenhet, utvecklat ett praktiskt verktyg och arbetssätt som utifrån bestånds-, fastighets- och landskapsperspektiv jobbar för de nationella miljömålen. Genom naturbruksplan och landskapskommunikation har projektet skapat bred samverkan mellan markägare, djurhållare och myndigheter i Dalsland och Bohuslän för långsiktig markanvändning och nyttjande av de värden som finns.

Ett landskap för alla – Sigtunaprojektet

Maria Strandberg

Genom ”Sigtunaprojektet – ett landskap för alla” vill vi göra området kring Garnsviken till en naturlig del av Sigtunabornas vardag och fritid och skapa ett forum för alla som har intresse i utvecklingen av området. Vi vill arbeta långsiktigt och använda golfklubben som en drivkraft i processen. Ur golfens perspektiv vill vi att golfanläggningen ”upptäcks” och används av fler grupper än endast golfspelare.

Området kring Garnsviken är unikt. På en begränsad yta, ca 6 x 3 km, ryms flera olika typer av landskap som är frukten av både mänsklig aktivitet och naturligt skapade naturvärden. Området ligger i direkt anslutning till nordöstra delen av det expanderande Sigtuna och används av många för friluftsliv och rekreation.

I projektet använder vi en visionsdriven planeringsprocess som är proaktiv, öppen och demokratisk och där mer än 50 olika aktörer i området tillsammans skapar idéer och prioriterar aktiviteter. Detta är ett alternativ till att bara reagera på i stort sett färdiga förslag från de organ som traditionellt utför samhällsplanering. Det ger möjlighet att förankra och skapa förståelse redan innan den lagliga planprocessen har börjat.

Initiativtagare till projektet är Sigtuna Golfklubb, Naturskyddsföreningen i Sigtunabygden och STERF (Scandinavian Turfgrass and Environment Research Foundation). Inspirationskällor till projektet är Europeiska landskapskonventionen och projektet ”Multifunktionella golfanläggningar – en outnyttjad resurs”, som genomfördes av STERF och Nordiska ministerrådet under 2011. Dessa inspirerar till att se golfanläggningen ur ett utifrån-inperspektiv och visar att golfen har flera olika roller att spela i samhället. Mångfunktionella golfanläggningar kan exempelvis bidra till landsbygdsutveckling, natur- och kulturvård, biologisk mångfald och med rekreationsytor för det rörliga friluftslivet.

Öppenhet är väsentligt för projektets trovärdighet. När samarbetet väl kommit igång är det därför mycket viktigt att kontinuerligt sprida information om arbetet till medlemmar och aktörer i närsamhället. Tack vare detta har vårt projekt fått uppmärksamhet i media, det talas om det inom golfbranschen och det lyfts fram som ett gott exempel av både miljörelsen och myndigheter. Projektet har också fått internationell uppmärksamhet, både i och utanför Europa. →

I Sigtunaprojektet används en visionsdriven planeringsprocess. Mer än 50 olika aktörer i området jobbar tillsammans för att utveckla idéer och prioritera aktiviteter. Foto: Karin Schmidt, STERF.

SPEED-PRESENTATIONER

Vi tror på det goda exemplet som drivkraft och vår förhoppning är att erfarenheter från projektet ska inspirera andra aktörer till att ta egna initiativ kring lokal samverkan, att arbeta proaktivt samt att skapa förändring som ökar samhällsnyttan. Några viktiga nyckelord i projektet är "helhetssyn", "öppenhet och tillgänglighet" samt "delaktighet och samverkan".

Mer information om projektet finns på www.sterf.org.

Maria Strandberg är direktör för Scandinavian Turfgrass and Environment Research Foundation, STERF, de nordiska golfförbundens gemensamma forskningsstiftelse. Maria har mer än femton års erfarenhet av arbete med hållbar utveckling av golf- och grönytor, både i Norden och internationellt. Med stöd från Nordiska Ministerrådet skapade och lanserade Maria 2011 konceptet multifunktionella golfanläggningar, vilket har fått stor betydelse för att öka golfanläggningars samhällsnytta.

(Maria Strandberg kunde p g a sjukdom själv inte presentera Sigtunaprojektet vid Landskapsforum 2016.)

Området kring Garnsviken och Sigtuna golfklubb är unikt. På en begränsad yta ryms flera olika typer av landskap som är frukten av både mänsklig aktivitet och naturligt skapade naturvärden. Foto: Thomas Kätterer, SLU.

Hållbara Bergslagen – en Model Forest och en LTSER-plattform

Per Angelstam

Bergslagen är en informell region med en lång historia av intensiv användning av mark och vatten. Arvet från mer än 2000 år av integrerad användning av malm, skog och vatten av stor nationell och internationell ekonomisk betydelse involverar nu flera utmaningar för upprätthållande av hållbara landskap. Det inkluderar hållbar stad och landsbygd, fungerande gröna infrastrukturer för bevarande av naturkapital och mänskligt välbefinnande, liksom uthålligt nyttjande av skog, vatten och mineraler. Detta kräver sektorsövergripande integration på flera nivåer inom offentlig, privat och civil sektor, liksom akademi och skolor. Landskap måste därför ses som integrerade socio-ekologiska system.

Samarbete och kontinuerligt lärande mellan aktörer och intressenter behövs för hållbar användning och förvaltning av landskapets varor, tjänster och värden. För att stödja detta krävs 1) uppföljning och utvärdering av olika aspekter av hållbar utveckling, 2) kontinuerlig kunskapsproduktion om materiella och immateriella landskapsvärden som är relevanta för hanteringen av ekologiska, ekonomiska, sociala och kulturella dimensioner, 3) information och kommunikation med hjälp av både traditionella medier, och 4) genom konst och kultur.

Med visionen att bidra till att uppfylla dessa kriterier uppstod initiativet Sustainable Bergslagen successivt från 2004 som ett regionalt nätverk på flera nivåer och en ideell förening för hållbara landskap (www.bergslagen.org). Genom att bli medlemmar i International Model Forest Network (IMFN) 2007 och nätverket för Long Term Socio-Ecological Research (LTSER) 2011, kan aktörer och intressenter lära av andra regioners utvecklingsprocesser och göra Bergslagen mer synligt internationellt.

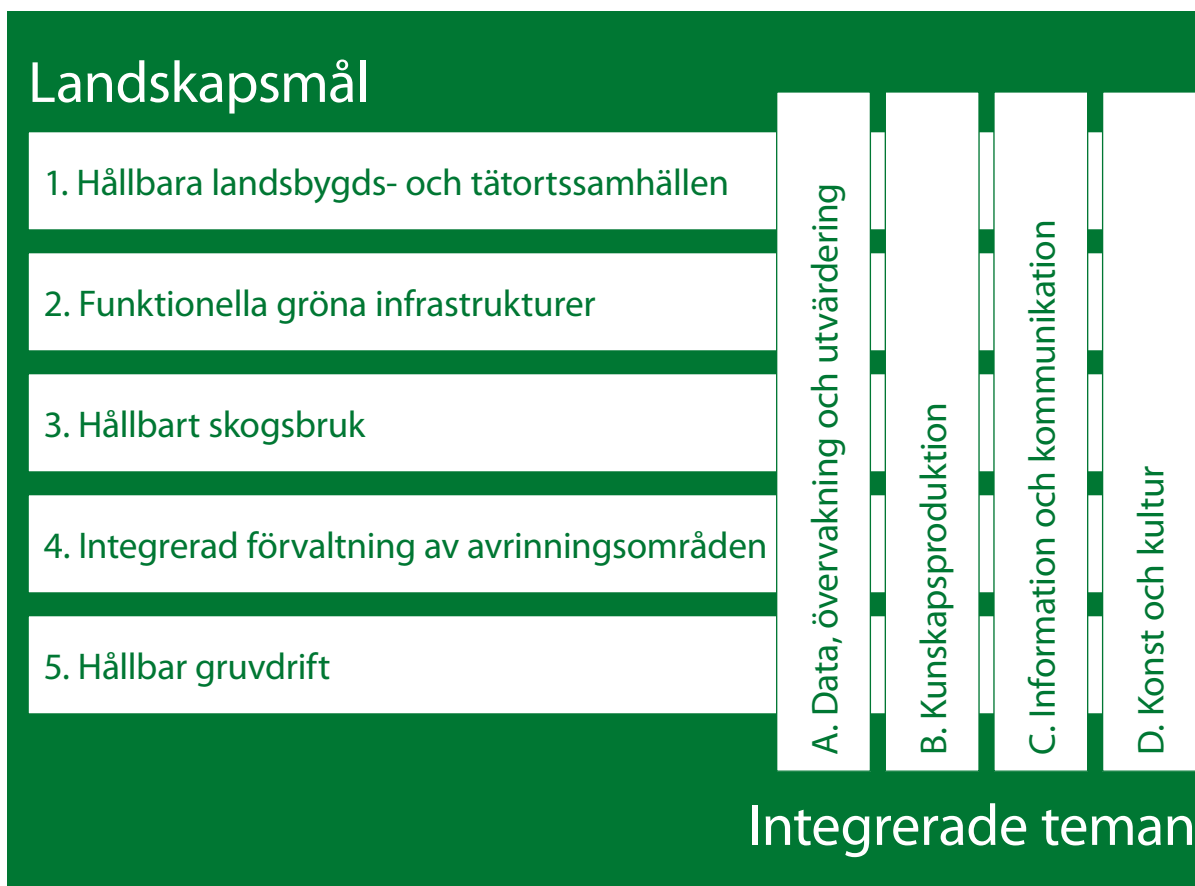
Arbetet bedrivs som projekt i skärningspunkterna mellan mål för landskap och integrerade teman (se figur sid 30). Exempel på finansiärer är Region Dalarna, EU InterReg, länsstyrelserna i Dalarna, Örebro och Västmanland, Svenska Institutet, Miljödepartementet, Sveaskog och Mälarenergi.

Exempel på genomförda projekt är strategisk planering och analys av gröna infrastrukturer i Bergslagen och dito för restaurering av blå infrastrukturer i Hedströmmen. Dessutom analys av anledningar till att samverkan vid kommunal översiktsplanering är svårt och hur detta samverkansproblem kan lösas. Exempel på pågående projekt är kvalitetssäkrad uppföljning av våtmarksrestaurering och kompensationsåtgärder i form av landskapsrestaurering vid industrietablering.

Den stora utmaningen är hur man säkerställer långsiktig basfinansiering så att kunskapsbaserad samverkan kan upprätthållas. Deltagande i projektet "Integrated European Long-Term Ecosystem & Socio-Ecological Research Infrastructure" (www.elter-europe.net) är ett av flera försök. →

Per Angelstam arbetar dels som internationell tvärvetenskaplig forskare om landskap som integrerade sociala och ekologiska system vid SLU (professor i skogs- och naturresursförvaltning), dels genom Stiftelsen Säfsenskogarna och som ordförande i föreningen Hållbara Bergslagen med lokal och regional utveckling i Bergslagen. Hållbara Bergslagen är medlem i de internationella nätverken för Model Forest och Long-Term Socio-Ecological Research (LTSER).

HÅLLBARA BERGSLAGEN – PROJEKT I SKÄRNINGSPUNKTERNA
MELLAN MÅL FÖR LANDSKAP OCH INTEGRERADE TEMAN

De lånade Lilla Attsjön i 150 år

Lennart Henriksson

I en tid med ökande befolkning och därmed matbrist sänkte bönderna i byn Attsjö, två mil öster om Växjö, Lilla Attsjön kring 1845 i hopp om att vinna odlingsmark. De lyckades inte riktigt, så med mycket slit torrlades sjön helt och hållet först kring 1920. Därefter odlades havre och senare blev det vall/bete på den gamla sjöbotten.

”Men på 1990-talet var det slut med hela sjön och den ligger där idag mitt i byn, till ingen nytta”, berättade Allan Karlsson, bonde i Attsjö Norregård. Den organiska jorden hade med tiden brutits ner och sjunkit ihop och ”stenen kom upp” – samma öde som drabbat flertalet torrlagda sjöar i landet.

År 2011 sade dagens markägare (fem privata och Södra Skogsägarna): ”Vi ska ha tillbaka vår gamla sjö!”

Sagt och gjort. En förening, Lilla Attsjön 2012, bildades och Lennart Henriksson anlätades som projektledare. Planeringen drog igång. På minst ett 50-tal kvällsmöten i den gamla byskolan resonerades fram och tillbaka om målbild, teknisk utformning, skötsel, finansiering med mera. Mycket kaffe och många kanelbullar gick åt.

Vätmarksfonden gav ett startbidrag med 50 000 kronor och länsstyrelsen beviljade sedan 100 procent bidrag för återskapandet – 4,1 miljoner kronor. Mark- och miljödomstolen gav tillstånd för höjning av vattennivån.

År 2014 påbörjades de praktiska arbetena och våren 2015 var sjön fylld med vatten. Idag är Lilla Attsjön (50 hektar, < 1,2 meter djup) en utmärkt få-

gelsjö. Runt en stor del av sjön går kreatur på restaurerade betesmarker. Från parkeringsplatsen med informationstavla når man via en gångväg två fågeltorn och två vindskydd med grillplatser, anpassade för rörelsehindrade.

”Att höra och se tranor, sångsvanar, skrattnäskoloni och änder är rogivande. Att få erkännande från en person i rullstol värmer i själen. Det är helt enkelt mycket livskvalitet med sjön”, säger Greger Johansson, en av markägarna. Föreningen fick 2015 Växjö kommuns landskapspris för sitt arbete.

Projekt Lilla Attsjön är ett enastående exempel på att så kallade vanliga markägare kan åstadkomma stordåd om de samarbetar sinsemellan och med myndigheter. Idag ligger den gamla sjön återigen mitt i Attsjö by, till nytta för biologisk mångfald och ekosystemtjänster samt till glädje för byborna och besökare. Attsjöborna ”lånade” sjön i 150 år! →

Lennart Henriksson är fil.dr i ekologisk zoologi. Han har arbetat med miljöfrågor med fokus på sötvatten på Fiskeristyrelsen, Marks kommun, Skogsvårdsstyrelsen och Världsnaturfonden WWF. Han var ledamot av KSLA:s tidigare vattenkommitté och ingår idag i Västerhavets vattendelelegation. Idag driver Lennart det egna företaget Natur och Människa AB. Han arbetar tillsammans med landskapets aktörer, till exempel markägare, för att nå ett hållbart nyttjande av mark och vatten.

Framgångsfaktorer

- En förening bestående av berörda markägare bildades och alla beslut fattades i konsensus.
- Experter anlätades för projektledning och framtagande av underlagsmaterial.
- Mycket värdefullt startstöd från Svensk Vätmarksfond, som bland annat gav möjlighet att ta fram underlagsmaterial.
- Länsstyrelsen gav hela 100 procent bidrag för projektering och praktiska åtgärder.
- Mycket bra dialog med länsstyrelsen och Mark- och miljödomstolen.
- Markägarna var enhälliga. De gav inte upp trots lång projekttid.

Råd till andra markägare

- Det tar tid, till exempel att enas om målbild och teknisk utformning. Myndigheternas arbete kräver tid.
- Skriv avtal om intentioner med projektet och ansvarsfördelning under arbetets gång och efterföljande skötsel. Avtalet bör knytas till berörda fastigheter (ej aktuella markägare).
- Sök tidigt kontakt med länsstyrelsen och andra berörda myndigheter.
- Anlita experter för framtagande av underlagsmaterial (vattendomar, ägo- och rättighetsförhållanden, höjdkurvor, vattenföring med mera).
- Välj en totalentreprenör.
- Ordna finansiering innan bidrag från länsstyrelsen betalas ut. Kan dröja månader.
- Håll närboende informerade om projektet.
- Var envis, det är det värt!

Lilla Attsjön 2016 efter restaurering. Foto: Per-Erik Larsson/Bildpix.

Integrerad landskapskaraktärsanalys (ILKA) – ett redskap för hållbar utveckling

Emily Wade

Vad händer om vi börjar behandla landskapet som den helhet den är, även i planeringssammanhang? Om vi försöker se hur människors livsmiljö kan förbättras, istället för att bara undvika alltför stor skada i känsliga områden? Vad händer om vi inte gör det?

”Trafikverket var en föregångare att introducera miljöarbete i planeringen. Samtidigt är sektoriseringen det största bekymret för Trafikverkets verksamhet idag. Å andra sidan har vetenskapliga angreppssätt lett till stora framsteg”, inleder Torbjörn Suneson, landskapsarkitekt och tidigare chefsarkitekt och generaldirektör på Trafikverket.

Han pratar om ett praktiskt forskningsprojekt med Integrerad landskapskaraktärsanalys (ILKA) som har bedrivits i fem år. Det var också ca fem år sedan Sverige ratificerade den Europeiska landskapskonventionen. En konvention som slår fast att delaktighet och landskapsperspektiv behövs för att säkra en bärkraftig utveckling.

Den nationella transportplanen 2010–2025 blev starkt kritiserad och överklagades i flera delar. Därför fick Trafikverket ett regeringsuppdrag att vidareutveckla metoder för miljöbedömning av planer och program. Med de arbetsmetoder man hade gick

Illustration: Emily Wade.

det faktiskt inte att säga någonting om vad planen skulle få för effekt på övergripande nivå. Och hur skulle man kunna bedöma om planen främjar hållbar utveckling, när ingen har definierat vad som är hållbart för det här landskapet?

Trafikverket startade därför forskningsprojektet "Landskap i långsiktig planering" för att utveckla en metodik som kan hantera landskapet som helhet, som det står i Europeiska landskapskonventionen. Landskap beskrivs vanligtvis utifrån olika sektorsintressen, till exempel landskapsbild, dess naturvärden och kulturmiljövärden. Det landar ofta i värderande beskrivningar som utelämnar områden eller aspekter av mindre värde. Men landskap har inga vita fläckar och för att fånga upp helheten behöver olika kunskap integreras.

Forskningsprojektet "Landskap i långsiktig planering" har utarbetat en metodik för Integrerad landskapskaraktärsanalys. Den innehåller tematiska studier för landskapets form, ekologi och tidsdjup. Den utförs med en sammansatt grupp av kompetenser som tillsammans med specialister från Trafikverket, länsstyrelser och kommuner håller kunskapsworkshops och fältresor. ILKA lämpar sig för tidig och översiktlig planering då den ger kunskap för långsiktiga beslut. Man delar in landskapet i karaktärsområden och landskapstyper, talar med människor som brukar landskapet och studerar vilka anspråk och utvecklingstendenser som pågår.

Metodikerna att dela in landskap i karaktärsområden kommer från den brittiska metodiken Landscape Character Assessment. Indelningarna bygger på landskapets karaktär, det vill säga form och landskapsbild. Men för att få kunskap om brister eller tillgångar i landskapet behöver man också veta hur det fungerar. Finns potential att minska

fragmentering? Finns historiska strukturer som än idag hjälper människan att nyttja naturresurserna? Har människor en särskild relation till vissa områden?

I nuläget har ILKA utförts för Västra Götalands län, Västmanlands län, Västernorrlands län samt i en rad åtgärdsvalsstudier, till exempel för nya höghastighetsbanor och Västra stambanan. I Västmanland användes ILKA för att ge vägledning i länets utvecklingsarbete. Här ville man inte fastna i riksintressen och strandskydd. Analysen används nu i länsstyrelsens diskussioner med kommuner om översiktsplaner och den tas fram i kontakt med vindkraftsbolag och bygdeföreningar.

Med en helhetsbild av vilka resurser och brister som landskapet bär på, skapas en spelplan för delaktighet och planering. Det är många anspråk som ska få plats i landskapet och med denna metodik levereras ett integrerat kunskapsunderlag. Det skapar en gemensam berättelse för hur vi vill påverka landskapets utveckling. En utveckling i en hållbar riktning som vänder på frågan "Orsakar vi påtaglig skada?" till "Hur kan vi påtagligt förbättra landskapet?"

Dokumentation och metodik finns på www.trafikverket.se/landskap.

Emily Wade är landskapsarkitekt på Landskapslaget AB i Stockholm. De senaste åren har hon deltagit i Trafikverkets FOI-projekt för att utveckla en metodik att ta fram kunskap om landskapet i tidiga skeden. Hon arbetar med strategisk rådgivning och analys i landskapsfrågor och grönstruktur i Stockholm, Sverige och Europa.

Vindelälven-Juhtatdahka: Ett glesbefolkat landskap med en mångfald av natur, kultur och eldsjälar

Johanna Gardeström

Området Vindelälven-Juhtatdahka är en biosfärkandidatur under treårsperioden 2015–2017. Just nu fokuseras arbetet på att till oktober 2016 ha en remissklar version av den ansökan som under våren 2017 ska lämnas in till Unesco.

Vindelälven har en nära 500 kilometer lång sträckning, från sina källflöden nära den norska gränsen i Vindelfjällen genom skogs-, myr- och od-

lingslandskap via Umeälven ut i Östersjön. Vindelälven är idag både ett Natura 2000-område och ett Ramsarområde, det vill säga en våtmark av internationell betydelse. Den är också en av Sveriges fyra fritt strömmande nationalälvar, skyddad av en mängd nationella lagar och uppmärksammas som riksintresse för naturvård, friluftsliv, kulturmiljövård och rennäring.

Fiske mellan Trollforsarna. Vindelälven har en nära 500 kilometer lång sträckning, från sina källflöden nära den norska gränsen i Vindelfjällen och ut i Bottenviken. Foto: Anders Esselin.

Älven har genom alla tider utgjort en viktig flyttled och livsnerv i landskapet för djur och människor. Det umesamiska ordet för flyttled är ”Juhtadahka” och det är ett bra ord för den funktion som Vindelälven har. Rörelse och vilja till handling passar väl in även på människorna i bygden.

Det planerade biosfärområdet Vindelälven-Juhtadahka är 1,3 miljoner hektar stort med långa avstånd och begränsande kommunikationer. Urbaniseringen har bidragit till att forma en bygd med flest människor i Umeåregionen vid kusten, och få i skogs- och fjälllandskapen. Samtidigt ligger en av Vindelälven-Juhtadahkas styrkor i just inkluderingen av både stad och landsbygd.

Intresset för områdets resurser delas bland annat av skogsbruk, gruvdrift, vindkraft, rennäring, jordbruk, fiske, turismentreprenörer, orsbor och besökare. Även om kampen mellan olika intressegrupper stundvis är hård och befolkningsunderlaget på sina håll är sviktande, så är viljan och engagemanget desto större och många menar att biosfärbetet bör-

jade redan på 1960-talet, i samband med kampen mot vattenkraftsutbyggnad i Vindelälven.

Förstudien, som har legat till grund för biosfärkandidaturen, har visat att det finns en stark gemensam önskan om att samla regionen och människorna för att hitta nya vägar för en långsiktigt positiv och hållbar utveckling för området och att det finns en gemensam tilltro på Vindelälven-Juhtadahka som ett biosfärområde.

Johanna Gardeström jobbar som projektledare för Vindelälven-Juhtadahka biosfärkandidatur. Idag ligger huvudfokus i det mångfacetterade arbetet på att slutföra ansökan till Unesco. Johanna har en bakgrund inom forskning såväl som projektledning. Hon kommer senast från Umeå universitetet där hon arbetade som projektledare för Vindel River LIFE, ett femårigt EU-finansierat restaureringsprojekt.

Strategiworkshop och projektmässa för Vindelälvens biosfärkandidatur. Foto: Anders Esselin.

Nationalstadsparken – att värna, vårda och visa för framtiden

Henrik Waldenström

De kungliga parkerna kring Stockholm har minskat i yta de senaste 200 åren, särskilt Djurgården – jakt-parken. Extra hotfullt blev det när en byggvolym på 1 miljon kvm (= 100 hötorgsskyskrapor à 10 000 kvm) skulle byggas, delvis på kunglig parkmark runt Brunnsviken, i början på 1990-talet. Mitt engagemang mot detta hot började med att jag tog fram ett förslag till skydd för tre kungliga parker med omgivning. Djurgården-Haga-Ulriksdal skulle bli ett under namnet ”Ekoparken”. Tre nyckelord skulle vara styrande för verksamheten: *Värna – Vårda – Visa*, som också blev idébasen för folkrörelsen Förbundet för Ekoparken med ca 50 engagerade föreningar. Den 19 maj 1995 invigde Kungen den nya nationalstadsparken med att släppa duvor kallade *Värna – Vårda – Visa*. *Värna* för skyddet av par-

kens värden, *vårda* för att bibehålla värdena och *visa* för att skapa ett mentalt skydd för parkens värden.

Det kungliga landskapet uppvisar stora värden för rekreation och hälsa, framstående arkitektur, unik mix av natur och kultur i sammanflätade historiska landskap, och biologisk mångfald, där vi idag häftar på begreppet ekosystemtjänster. Den viktigaste ekosystemtjänsten hos parken är att skapa motståndskraft mot de klimatförändringar vi väntar oss.

Ett stort antal ideella människor i diverse organisationer sliter varje dag hårt för att värna långsiktigt om de värden som riksdagen 1995 beslutat om. Det kan vara ge ut informationsbroschyrer, ordna båtturer med guidning, skriva remisser, uppvakta beslutsfattare med mera. Problemet är bara att

Henrik Waldenström guidar i Hagaparken, Nationalstadsparken. Foto: Anders Esselin.

den offentliga naturvården i sin helhet, exempelvis Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna, mest blir beskrivande av miljöläget. De är passiva när det gäller att vara reell motkraft mot till exempel bygg- och fastighetsbranschen som med en alltmer kraftfull lobbying sätter agendan och gynnar sina särintressen före allmänintresset. Så den ideella rörelsen får en jättestor betydelse när offentlig miljövärd dukar.

Ett oroande exempel är det så kallade BIK – bilindustriella komplexet – som i symbios med Trafikverket, obekymrat om klimatavtalet i Paris, investerar i en ökad bilism, alltmedan den offentliga miljövården står och tittar på. Bostadsbristen används av särintressen för byggande av dyra bostadsrätter i centralt belägna grönområden istället för billiga hyresrätter längre ut. Passiviteten från miljömyndigheter mot mäktiga särintressen är förödande och jag vill lyfta detta för miljömålen växande problem.

Utmaningen för Nationalstadsparken är trycket att bygga i centralt belägna grönområden. Frågan är hur den offentliga miljö-/naturvården kan aktivera sig mer i opinionsbildningen mot diverse starka byggintressenter? Kan Landskapsnoden lyfta frågan?

Henrik Waldenström är projektledare på Världsnaturfonden WWF. Hans arbetsuppgifter är grönare städer i allmänhet och Kungliga nationalstadsparken i synnerhet. Nationalstadsparken är ett projekt som Henrik tog initiativ till i slutet på 1980-talet när hoten mot de kungliga parkerna i Stockholm (Djurgården-Haga-Ulriksdal) var särskilt stora. Fåglar är hans stora biologiska intresse och han leder fågelexkursioner både i Sverige och utomlands.

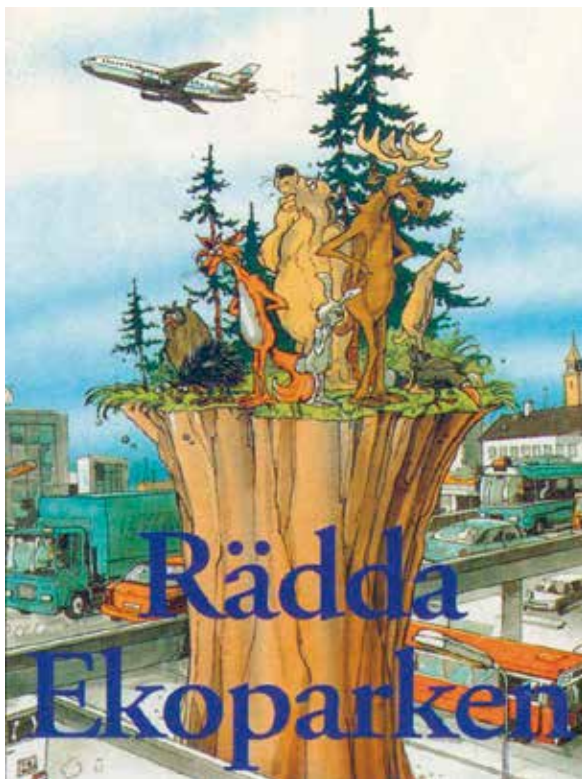

Illustration: Nils Peterson.

Tulltorpsåprojektet: Bättre med centraliserade morötter än imperativa piskor i vattenförvaltningen

Otto von Arnold

Tulltorpsåprojektet handlar om hur vi med ett underifrånperspektiv praktiskt kan genomföra EU:s vattendirektiv inom ett avrinningsområde. Det ger entusiastiska lantbrukare, nya brukningsmetoder, ökad biologisk mångfald och vackrare landskap. Genom nära samarbete mellan myndigheter, forskning och lantbrukare har vi hittat pragmatiska lösningar på juridiska nötter.

Både EU och nationell lagstiftning motverkar miljömålsättningar. Till exempel är trädplantering längs vattendrag på jordbruksmark en bra miljöåtgärd för näringsretention, men inte tillåten. Projektet skulle vara klart på sex år men på grund av domstolsprövningar, där vi funnit nya förvaltningsmodeller för vattensamverkan, förväntar vi oss att det tar ca tio år. Finansieringen är en utmaning och

Tulltorpsåprojektet försöker genomföra EU:s vattendirektiv genom att hitta pragmatiska lösningar på juridiska nötter. Foto: Johnny Carlsson.

har skett med olika former av anslag, Miljö- och landsbygdsprogrammet (LBU), statligt bidrag för lokala vattenvårdsprojekt (LOVA), och eget arbete med mera.

Verksamheten bedrivs i en ekonomisk förening med främst markägarna som styrelsemedlemmar. För att hålla samman verksamheten finns en kompetent projektledare. Den ekonomiska föreningen ska efter restaureringsprojektets fullföljande förvalta vattendraget och dess område för all framtid.

Projektet har tagit ett helhetsgrepp om vattendraget. Det har utvecklats från att primärt se till näringsläckage till att omfatta biologisk mångfald i vattendraget och runt omkring detta, kulturmiljön, turism med avvägning mellan allemansrätt och naturskydd, nya odlingsmetoder kring vattendraget med mera. Nyligen har vi startat ett delprojekt som ska undersöka vilka ekosystemtjänster som har skapats.

Vi har för avsikt att sprida vår metod till andra vattendrag och intresset är stort. Tyvärr saknas finansiering för genomförande av vattendirektivet på nationell och kommunal nivå än så länge och det finns oklarheter kring ansvarsfördelningen mellan stat och kommun. Dock är miljöbalken klar: Förorenaren betalar! Riskerna är att det blir lantbrukaren.

Otto von Arnold är ordförande i det nationella pilotprojektet för vattenförvaltning Tullstorpsån. Tidigare riksdagsledamot och suttit i civil- samt miljö- och jordbruksutskotten. Lantbrukare i södra Skåne med stort miljö- och kulturintresse. Ledamot av vattendelegationen för södra Östersjön. Verksam med jordbruksfrågor på nationell och EU-nivå.

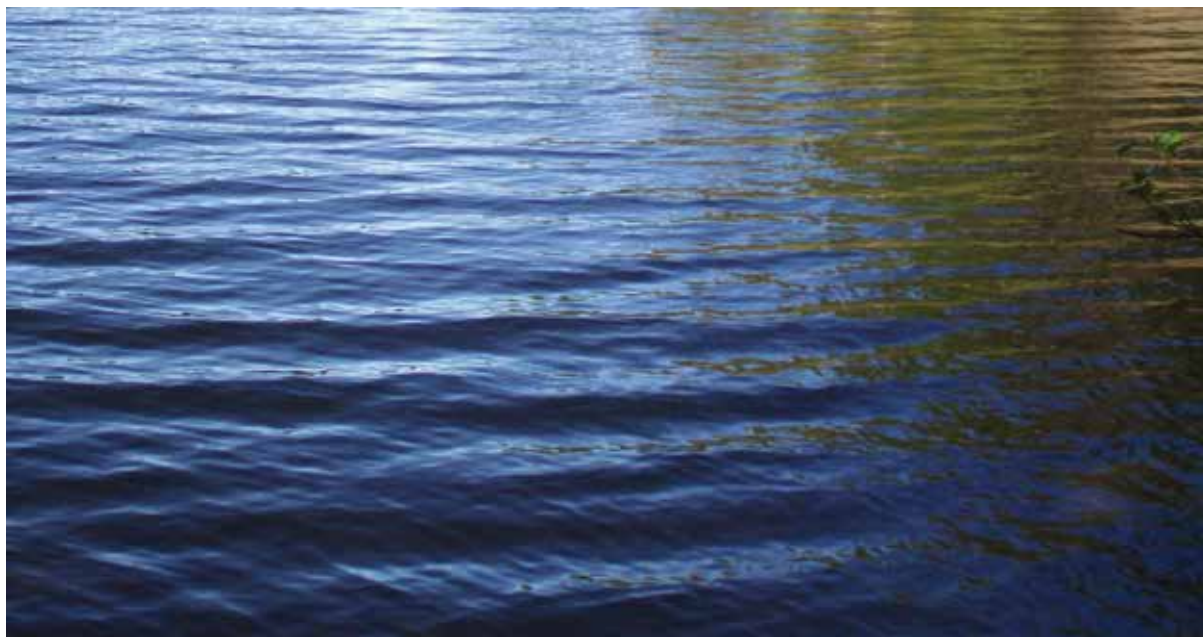

Foto: Ylva Nordin.

Vägarna till Landskapet: En app för att hitta spännande information om natur och kultur i landskapet

Anna Landström

Olika myndigheter inom staten har stora mängder information om våra kultur- och naturmiljöer. Men det är inte alltid så enkelt att veta hur man söker och finner information om specifika värden eller platser. Det är heller inte så lätt att få en helhetsbild när ansvar och kunskaper kan vara fördelade på olika huvudmän eller intressenter.

I det här projektet samverkar flera statliga myndigheter för att visa vad som finns inom ett begränsat geografiskt område. I vår pilotstudie har vi valt området runt sjön Runn i Dalarna där många olika intressen finns representerade, från bergsmansgårdar till spännande geologiska bildningar i Dalälvens dalgång. Vi vill visa mångtydigheten i landskapet och göra det lättillgängligt med modern informationsteknik. Förhoppningsvis kan det få fler intresserade att ge sig ut och upptäcka rikedomerna i våra omgivningar.

Appar lever i användarens telefon och behöver inte ha konstant internetuppkoppling för att fungera, till skillnad från webbsidor. Dessutom har appen tillgång till alla telefonens inbyggda funktioner, som exempelvis GPS och kamera. Den ger oss möjlighet att nå ut till fler användare och nya målgrupper. Appen kan exempelvis fungera som ett stöd till personer med funktionshinder genom att tillhandahålla information på olika språk, videoklipp med tecken-språksöversättning, ljudklipp och/eller symbolspråk för användare som har svårigheter att läsa.

I denna version fungerar appen som en interaktiv digital broschyr. Det finns en karta där intressanta platser är markerade och kartan ger användaren mer information om platsen som klickats på. Detaljerad information samt länkar, artiklar och tillgänglighetsinformation visas då. Innehållet i appen går även att dela via e-post om man vill tipsa en vän om en spännande plats.

Initiativtagare till projektet är Samverkansforum, ett nätverk som består av statliga byggherrar och förvaltare. I detta pilotprojekt medverkar även Länsstyrelsen i Dalarna.

Anna Landström är systemutvecklare och projektledare på Sweco Position i Örebro. Hon jobbar med digitalisering av verksamheter, främst genom utveckling av mobilappar, webbplatser och desktopsystem. Hon utreder även möjligheter med system som ska nyutvecklas eller anpassas med fokus på kravhantering, interaktionsdesign och användbarhet.

Hur kan nationella myndigheter stödja samarbetsnätverk i landskapet?

Vem har stafettpipen när det gäller landskapsfrågor i Sverige idag?

Lars Amréus, Riksantikvarieämbetet RAÄ

– Så vitt jag vet så finns det ingen myndighet för landskap i det här landet. Jag tänker att alla vid det här bordet, och ytterligare myndigheter som inte finns med i det här rummet, har ett ansvar för landskapsfrågor. Det är ett delat ansvar bland flera myndigheter, men det finns ingen myndighet som specifikt har ett överordnat ansvar.

Tidigare fanns det en grupp med myndigheter, i vilken era myndigheter och Boverket satt med, som hade ett utpekad ansvar för landskapsfrågor. I denna grupp var Riksantikvarieämbetet samordnande myndighet. RAÄ har också ett regeringsuppdrag som handlar om att redovisa hur det går med implementeringen av den Europeiska landskapskonventionen (ELC) i Sverige. Hur är det idag med den samordnande rollen?

Lars Amréus, RAÄ

– Nej, vi har ingen sådan roll utpekad av regeringen om att samordna, hålla samman eller driva det här arbetet, utan det är ett ansvar som delas av alla våra myndigheter och ett ansvar vi alla måste ta.

Jan Olov Westerberg, Naturhistoriska riksmuseet NRM

– Ingen har ansvaret idag, det är inte utpekad av regeringen på det sättet. Det bygger på att någon måste ta stafettpipen. Jag tror inte någon har tagit stafettpipen än och jag tror faktiskt att det behövs.

Men kan någon av er ta stafettpipen utan direktiv från regeringen?

Jan Olov Westerberg, NRM

– Utrymmet för myndighetschefer att göra saker och ting utan direktiv från regeringen inom ramen för sin huvudinstruktion är ganska stort. Och då kommer jag till nästa sak: om man tittar på våra

instruktioner så är det faktiskt så att begreppet landskap i stort sett inte finns med där. Det finns hos Riksantikvarieämbetet och då handlar det om vektorer kulturminnen i landskap. Vi på Naturhistoriska riksmuseet är de enda som har landskap utpekad som ett generaliserat perspektiv, inte som ett vektoriserat perspektiv. Vi har å andra sidan inte kompetensen för det, så vi har svårt att ta stafettpipen även om det skulle vara trevligt att ta den.

– Jag tror det här handlar om att vi inte är säkra på att vi är överens om vad vi menar med landskap. Och det är inte förrän vi är överens, om till exempel att det är ELC:s definition av landskap som är det vi utgår ifrån i våra resonemang, som vi kommer att kunna få till stånd ett bra samarbete.

Dan Rydberg, Skogsstyrelsen SKS

– Det är precis som de tidigare talarna har sagt – det är ett delat ansvar. När Skogsstyrelsen jobbar i olika delar av skogsområdet så ser vi ett större behov av att jobba på landskapsnivå med frågorna. Detta eftersom skogslandskapen och även omgivande landskap, som är kopplade till andra areella näringar eller andra delar av landskapet, påverkas. Det innebär att behovet att samverka på landskapsnivå i olika frågor ökar.

– När vi till exempel jobbar med skogens sociala värden så kan dessa inte betraktas isolerat från alla andra sociala värden som finns i landskapet. De utgör en delmängd och då måste man samverka på landskapsnivå. Även sådant som handlar om beredskap för naturolyckor; det är ofta kopplat till andra

”Om man tittar på våra instruktioner så är det faktiskt så att begreppet landskap i stort sett inte finns med där.”

Jan Olov Westerberg, NRM

Paneldiskussion med myndighetschefer, från vänster: Björn Risinger, generaldirektör Naturvårdsverket (NV), Johan Bergkvist, nationell samordnare landskap på Trafikverket (TRV), Jan Olov Westerberg, överintendent Naturhistoriska riksmuseet (NRM), Lars Amréus, generaldirektör Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Olof Johansson, chef växt och miljöavdelningen på Jordbruksverket (JV), Björn Sjöberg, chef avdelningen för havs- och vattenförvaltning på Havs- och vattenmyndigheten (HaV) och Dan Rydberg, chef skogsstyrelsen på Skogsstyrelsen (SKS).
Foto: Leif Gren.

myndigheter och andra delar av landskapet än de vi jobbar med inom skogssektorn. Det innebär per automatik att alla måste ta ett ansvar på landskapsnivå inom sitt sektorsansvar.

Havs- och vattenmyndigheten har en avdelning som heter havsplanering. Kanske att ni på HaV har stafettpipnen när det gäller landskapsfrågor i Sverige idag?

Björn Sjöberg, Havs- och vattenmyndigheten HaV

– Nej, vi har inte uppfattat det riktigt så. Däremot har vi en väsentlig roll i landskapsperspektivet. Alla vattenvägar och alla vattendrag bildar ju en struktur över hela vårt land som på ett mycket naturligt sätt delar in Sverige i olika landskapssegment. För vår del är till exempel vattenavrinningsområden naturliga planeringsområden för landskap.

Olof Johansson, Jordbruksverket JV

– Jordbruksverket har också en viktig roll i det här. Vi är ansvarig myndighet för miljömålet ”Ett rikt odlingslandskap” och vi ska främja landsbygdens utveckling. Odlingslandskapet är beroende av ett aktivt jordbruk med betande djur. Vår huvuduppgift är att underlätta och skapa och tillhandahålla resurser för att genomföra olika utvecklingsprojekt i landskapet.

Johan Bergkvist, Trafikverket TRV

– Vi har hela vår verkstad ute i landskapet, så det är alldeles självklart att vi arbetar med landskap. Vi har en gruppering som jobbar med landskapsfrågor,

vi har också en strategisk styrning av det här arbetet på mäldirektörsnivå och en landskapsenhet inom Trafikverket. När man som vi jobbar med linjära strukturer i landskapet, som passerar både geografiska och administrativa gränser, så är ett helhetsperspektiv på landskap ändamålsenligt. Det var något vi upptäckte tidigt och hade mycket diskussion om när ELC kom 2008.

– Idag är vi klara över att vi måste styra landskapsfrågorna ganska hårt i Trafikverket. Vi har i år tagit ett beslut om en ”riktlinje landskap” som innehåller mycket av kvalitativa och grundläggande ställningstaganden kring hur Trafikverket agerar i natur- och kulturlandskapet. Vi hoppas att det ska ha god effekt på arbetsresultatet.

Ni gör alltså mycket på Trafikverket, men ni har inte stafettpipnen. Eller?

Johan Bergkvist, TRV

– Jag skulle vilja säga att landskapsfrågorna inte är en stafettpinne utan mera som en boll som hoppar runt. De liknar en het potatis.

”Jag skulle vilja säga att landskapsfrågorna inte är en stafettpinne utan mera som en boll som hoppar runt. De liknar en het potatis.”

Johan Bergkvist, TRV

Hur hanterar Naturvårdsverket denna heta potatis?

Björn Risinger, Naturvårdsverket NV

– Ja, i någon mening kan man väl säga att vi har ett slags sammanhållande ansvar när det gäller det svenska miljömålsarbetet, som i sig omfattar alla typer av landskapsfrågor. Men det är ett ganska dåligt svar på frågan egentligen, för det innebär inte på något vis att vi svarar för alla landskapsrelaterade frågor.

– Ett annat tänkbart svar är: Nej, vi har kommunalt självstyre i Sverige och en väldigt stark roll för kommunerna att syssla med fysisk planering. Huvudbasen i detta system är att det är kommunerna som driver, att det är de som är huvudansvariga. Vi statliga myndigheter förhåller oss till det och ger inspel till kommunernas arbete.

– Det finns också andra perspektiv. ELC är ett tydligt perspektiv där det väl ändå känns som om Lars Amréus och Riksantikvarieämbetet kanske inte har ett uttryckligt ansvar, men ändå är noden för fortsatta tankar kring de frågorna.

– Sedan är det frågan om vi har samma uppfattning om ordet landskap. Jag tror nog inte att diskussionen skulle betjänas av att vi gemensamt definierar landskap, utan jag tror att det är bättre att vi förhåller oss till att det kan finnas många olika landskapsbegrepp. Det är naturligt att man inom havs- och vattenförvaltningen jobbar med avrinningsperspektivet och att de som jobbar med fysisk planering har ett annat sätt att relatera till landskap. Vi på Naturvårdsverket jobbar med ELC, som utgår från perspektivet ”landskapet så som det uppfattas av människor”. Sedan har vi också drällvis med regeringsuppdrag och andra saker som handlar om ”landskapet så som det fungerar för olika arter i olika habitat”. Jag är därför inte säker på att diskussionen skulle vinna på att vi tvingar fram en gemensam definition av landskapet.

Jan Olov Westerberg, NRM

– Det kan ju låta som om jag och Björn tycker olika, men egentligen gör vi inte det. Jag menar definitivt inte att det finns *ett* landskap. Men det vi behöver vara överens om är vilka vektorer och på vilket sätt vi betraktar en given geografisk yta och dess värden när vi ska vidta åtgärder, oavsett om det handlar om

förvaltning eller forskning. Vi har ett väldigt tydligt problem just för att vi inte har en övergripande definition.

– För några veckor sedan var jag i Fairbanks på Arctic Science Summit Week och lyssnade på forskning inom olika områden som utförs i Arktis och landskapen där. Det finns två organisationer: IASC (International Arctic Science Council), som företräder naturvetenskapliga perspektiven, och IASSA (International Arctic Social Science Council), som företräder de sociala och humanistiska vetenskaperna. Dessa två organisationer definierar landskap olika vilket innebär att de inte möts då de står på marken.

– Jag själv har under många år arbetat operativt på regional nivå med olika typer av åtgärder och framför allt med åtgärdsintegration. Jag har då jobbat mellan natur och kultur och sett det uppenbara problemet med att vi inte gemensamt definierar vad vi vill göra på en yta. Men det finns inte *ett* landskap, det gör det inte, för landskap är något som vi alla beskriver på olika sätt.

Det finns många som tycker att vi i Sverige har valt en väldigt minimalistisk implementering av ELC och att vi helt saknar en landskapspolitik. Behöver ni en mer robust landskapspolitik för att kunna ta tag i den heta potatisen som landskapsfrågan verkar vara?

Lars Amréus, RAA

– Politiken lämnar jag gärna därhän. Politiken får naturligtvis avgöra vilken typ av styrning och förhållningssätt vi behöver när det gäller landskap. Som myndighetschef tänker jag att miljömålssystemet är en viktig aspekt i detta. Hur man än väljer att organisera landskapsfrågorna så måste det hänga ihop. Vi är väldigt många som gör ganska mycket i relation till landskapet och vi behöver ett system som hänger ihop. Så om frågan är om vi behöver en landskapspolitik som ligger vid sidan av annat som görs, så är svaret definitivt nej.

– Däremot är vi definitivt betjänta av att öka dialogen, samordningen och samarbetet kring landskapsfrågor.

– Är ELC lösningen på problemet? Nej, det tror jag inte. Det finns inte så mycket att implementera i ELC om jag ska vara ärlig. ELC är inte en operativ

konvention på det sättet, som till exempel världskonventionen och flera andra konventioner där det stipuleras en rad operativa åtgärder. ELC är för mig ett antal oerhört värdefulla perspektiv på landskap, men det är något annat än en operativ konvention som ska implementeras.

Jan Olov Westerberg, NRM

– Nej, jag tycker inte heller att vi behöver en landskapspolitik och jag tycker inte heller vi behöver fler myndigheter i form av ett Landskapsverk eller liknande. Vi har i stor utsträckning redan de redskap vi behöver, det handlar snarare om mind-set och mötesplatser.

Björn Sjöberg, HaV

– Jag håller också med. Vi har tillräckliga utmaningar idag med att försöka sy ihop de uppdrag vi har, allt ifrån miljömålsarbetet till vattendirektivet.

Johan Bergqvist, TRV

– Jag tycker vi har varit ganska duktiga på Trafikverket när det gäller att använda oss av ELC:s perspektiv i den styrning vi försöker åstadkomma på landskapsområdet. Jag tror inte heller vi behöver någon ny politik, jag tror snarare på mer samverkan.

Olof Johansson, JV

– Jag vill också hålla med föregående talare. Det vi behöver är ökad dialog och ökad samverkan så att vi får till en helhetssyn. Miljömålsrådet är ett ypperligt forum för att fördjupa denna samverkan.

Samverkan och dialog framhålls ofta som svaret på alla våra problem och utmaningar, och det har man också pratat mycket och länge om när det gäller landskapsfrågorna. Händer det något egentligen?

Jan Olov Westerberg, NRM

– Jag vill hävda att det händer väldigt mycket i Sverige. Ett exempel är arbetet med att utforma en ny förvaltningsorganisation för Världsarvet Laponia. Men det vi måste vara medvetna om, och här kopplar jag till det som Lisen Schultz sade, är att det ofta handlar om eldsjälar som bygger något och att dessa personer inte alltid är de som är mest lämpade för att också förvalta och föra vidare. Det vi behöver är strukturer där vi kan föra in den här typen av gemensamt samverkansarbete i befintliga områden.

Björn Risinger, NV

– Jag tycker också att det händer väldigt mycket och att det finns många lokala initiativ. Frågan är om vi på central nivå ska jobba med att få verkstad genom centralt drivna processer uppifrån och ner, eller om vi ska arbeta för att stödja och uppmuntra lokala initiativ som istället växer uppåt? Jag tycker att vi måste jobba med både ock, och det tycker jag att vi har gjort på Naturvårdsverket.

– En av de viktigaste satsningarna, tycker jag, är att uppmuntra fler biosfärområden i Sverige. De har varit en succé och det är fortfarande en intressant resa där det växer fram väldigt många spännande exempel. Vi försöker bistå i det arbetet på många olika sätt, till exempel genom stöd, vägledning, samordning med mera. Vi har också startat och stöttar Centrum för naturvägledning, som kan vara ett stöd för många som jobbar med de här frågorna.

Lars Amréus, RAÄ

– Jag håller med kollegorna om att det händer väldigt mycket, det framgår inte minst av den Book of Abstracts som sammanställts inför den här konferensen. Det är viktigt att vi inte tappar det lokala perspektivet. Det nationella ska inte komma och lägga sig som en våt filt över en massa goda initiativ. Vi kan stötta och hjälpa till, men det finns en fara i att nationella myndigheter går in och ställer till rätta även om det görs med all välmening.

– När det gäller politiken så kan jag fundera över vilket ansvar vi har i relation till den, till våra uppdragsgivare, att föra en dialog och lyfta fram landskapsperspektivet. På nationell nivå kan jag tycka att hur man tänker, lägger förslag och jobbar blir ganska sektoriserat. Där har vi nog ett ansvar för att lyfta fram ett helhetsperspektiv på landskapet, för att politikerna ska få andra förutsättningar att lyfta fram de här frågorna.

”Frågan är om vi på central nivå ska jobba med att få verkstad genom centralt drivna processer uppifrån och ner, eller om vi ska arbeta för att stödja och uppmuntra lokala initiativ som istället växer uppåt?”

Björn Risinger, NV

Björn Sjöberg, HaV

– Jag håller med om att det händer mycket. Samtidigt har vi många utmaningar och jag tror att det skulle kunna hända mycket mer om vi fick mer långsiktighet i finansieringen, om staten mötte upp i vissa frågor och om vi kunde förenkla en del av juridiken. Det finns mycket god samverkan, men ibland trampar vi vatten, vi kan inte effektuera det vi kommer fram till eftersom vi varken har resurserna eller de legala möjligheterna.

Dan Rydberg, SKS

– Det är spännande att lyssna på den här diskussionen eftersom vi har så olika ingångar beroende på att vi jobbar olika som myndigheter. Jag kommer från Skogsstyrelsen som jobbar med skogen som en areell näring och då är brukandet av landskapet viktigt. För oss är det kopplat till ett mångbruk och hur det ska se ut på landskapsnivå och hur man prioriterar mellan olika ekosystemtjänster på landskapsnivå. Just nu är mycket av detta arbete kopplat till regionala handlingsplaner för grön infrastruktur, och här ser vi stora möjligheter att lyfta just skogens ekosystemtjänster och hur man kan få in det i skogssektorn.

– Inom Skogsstyrelsen jobbar vi mycket med kunskapsförmedling genom rådgivning och information. Jag kan känna att det inte bara är viktigt med en myndighetssamverkan utan att det också finns en samverkan mellan olika sektorer i landskapet, det vill säga mellan olika aktörer som påverkar landskapet. Där tror jag det är väldigt viktigt med dialog, att förstå varandra och att hitta en gemensam syn på hur landskapet ska nyttjas. Det tror jag framför allt måste ske lokalt och regionalt.

– Har man en tydlig och gemensam idé om hur man tycker att olika ekosystemtjänster ska fördelas på landskapsnivå, då kan vi som myndighet lättare förmedla stöd. Vi har till exempel vissa stöd kopplade till ädellöv. Var i landskapet ska vi satsa de pengarna? Idag blir det lite slumpmässigt utifrån en markägares intresse, men pengarna gör naturligtvis olika stor nytta beroende på var i landskapet stöden används.

Johan Bergkvist, TRV

– Trafikverket ger också stöd i processer. Vi initierar

nu ett projekt som handlar om stöd till enskilda vägar. Som exempel kan jag nämna att vi har 3 000 alléer i statliga vägnätet och 9 000 alléer i det enskilda vägnätet. Uttrar har också en tendens att springa lika mycket över enskilda vägar som över statliga vägar. Det har funnits ett behov av att titta på hur det här stödet fördelas, vilka villkor som ska uppfyllas för att ge statligt stöd för till exempel landskapsvårdande åtgärder.

Hur kopplar ekosystemtjänster till landskap och landskapsperspektiv?

Jan Olov Westerberg, NRM

– Alla som arbetar med landskapsfrågan berör också ekosystemtjänster, men inte nödvändigtvis ur ekosystemperspektivet. Ekosystemtjänster är snarare en leverans av landskapsarbetet än en förutsättning för landskapsarbetet.

– Jag kan ju tänka mig att det finns en skillnad mellan operativa myndigheter och mer policyskapande myndigheter. De mer operativa myndigheterna arbetar mer utifrån geografiska områden och tittar syntetiserande på olika aspekter, vektorer av landskapet. Tittar man på den resa som dessa myndigheter har gjort sedan början på 1990-talet så är det en väldigt positiv resa och de jobbar på ett väldigt bra sätt idag.

– Jag kan uppleva att policyskapande myndigheter har vissa regelverksproblem som kopplar till att vi har verktyg men inte rätt förhållningssätt. Till exempel så har vi idag naturreservat och kulturresevat. Vi börjar med att tala om att vi antingen ska göra ett naturreservat eller ett kulturresevat. Sedan ser verkligheten inte riktigt ut så, för ett kulturresevat innehåller för det mesta även viktig natur, och vice versa. Men regelverket utgår inte från ett syntetiserande perspektiv som understödjer analysen och operationaliseringen av vad vi egentligen vill göra, utan det utgår redan från första början från ett perspektiv som delar in saker och ting i olika aspekter. Där har vi på sikt ett problem som vi behöver förhålla oss till.

Olof Johansson, JV

– Självlklart är ekosystemtjänster en mycket viktig utgångspunkt för oss på Jordbruksverket. Vi har till

exempel jobbat väldigt aktivt med insatser för att stärka pollinering, till nytta både för biodlingen, lantbruket och landskapsbildan.

– Vår uppgift som central myndighet är att underlätta, tillhandahålla resurser och skapa möjligheter. Inom Landsbygdsprogrammet finns ganska mycket pengar som man kan ta del av. Vi har Leader, Lokalt ledd utveckling, som jag gärna vill slå ett litet slag för här eftersom man kanske inte alltid gör den här kopplingen till landskapet. Leader är samarbetsnätverk som bygger på det offentliga, det privata och det ideella. Här finns möjligheter att söka pengar för gemensamma insatser för att stärka landsbygden, men även för att jobba med natur- och kulturvården i odlingslandskapet. Totalt handlar det om ca 2 miljarder kronor under den här programperioden.

– Sedan finns det också rent konkreta åtgärder, samsarbetsåtgärder, där man kan söka pengar för samsarbetsprojekt på landskapsnivå.

Björn Risinger, NV

– Jag skulle vilja påstå att verktygslådan är överfull. Det finns så otroligt många olika verktyg som skulle kunna användas i det arbete vi talar om här. Det finns legala instrument av olika slag, förordnandeformer och bidragssystem. Jag tycker verkligen att man kan ställa sig frågan om det rent av är för många verktyg. Jag upptäcker lite då och då, även i min roll som ställföreträdare för en jordbruksfastighet i Västergötland, nya bidragsmöjligheter hos olika myndigheter för olika saker som man som ägare av en lantbruksfastighet kan göra i landskapet.

– Även diskussionen om kulturresevat och naturresevat handlar på något vis om att vi har så många verktyg att vi börjar diskutera exakt hur gränsdragningar och överlappen mellan dem ser ut. För de som vill göra något ute i landskapet så finns det väldigt många olika verktyg, man kan välja flera, och flera kan fungera på samma ställe. Vi kan köra biosfärområden och vi kan köra LONA-projekt, det vill säga lokala naturvårdssatsningar, och vi kan köra Leader-projekt. Det finns oanade möjligheter. Jag skulle vilja påstå att det är ett problem att det finns så många olika. Varje gång vi introducerar ett nytt koncept av något slag och det i sig kanske inte är ett nytt verktyg, ja då uppstår alltid frågan: Med stöd av vilka verktyg ska vi genomföra detta?

– Samma frågeställning har vi när vi ska fundera på hur vi ska hantera handlingsplaner för Grön in-

frastruktur. Jag drömmer om att vi ska kunna materialisera det så tydligt att det blir uppenbart för en kommunal planerare, att precis så här fungerar det mot översiktsplanen. Och varje skogsägare ska veta hur det fungerar i relation till en skogsbruksplan. Vi måste alltså komma ner till den konkretiseringsnivån, för i sig är det ju inte något nytt verktyg.

Fråga på Twitter från Marie Stenseke: Hur skulle en bättre samordning kunna se ut på er nivå?

Jan Olov Westerberg, NRM

– Jag tycker det finns många goda exempel. Jag kan nämna Jordbruksverkets arbete med individuella skötselplaner och stödet via länsstyrelserna till gårdar som har ett integrerande perspektiv, eller Skogsstyrelsens arbete där man jobbar med fastighetsvis rådgivning, etc.

– På nationell nivå så håller jag med Björn om att vi har på tok för många verktyg. När vi har för många verktyg i kombination med att forskningssystemet blir alltmer fragmentiserat och utbildningssystemet gör oss mer och mer specialiserade: tacka sjutton för att det inte går att åstadkomma riktigt bra resultat! Jag tror till exempel att KSLA:s arbete med Landskapsnoden är en väldigt bra grundtanke för att försöka få till stånd den här typen av mötesplatser. Att över huvud taget försöka problematisera frågan ger väldigt, väldigt mycket, med respekt för att utförandet av frågan är väldigt olika från en gård i Norrbotten upp till perspektivet för Naturhistoriska riksmuseet.

Lars Amréus, RAA

– Jag tänker också att en god samordning utgår från att vi vässar de verktyg vi har, och att de ska vara tillräckligt många – men inte *för* många. För vår del handlar det om att gå in ordentligt i miljömålssystemet, det ser jag som en otroligt viktig aspekt och förutsättning.

– Sedan frågan om natur- och kulturresevat, och detta kan jag ta som ett exempel. Jag och Björn har haft ett regeringsuppdrag att tillsammans se på saken utifrån att politiken gett oss två parallella instrument som förväntas hantera olika aspekter i landskapet. Vårt uppdrag har varit att titta på hur vi kan åstadkomma en helhetssyn i förvaltningen av både natur- och kulturresevat, som utgår från landskapets värden som helhet och inte fastnar i föreställningarna om att det finns en kultur och en

natur och att de är skilda åt. Det känns jätteviktigt att fortsätta den typen av initiativ och åtgärder. Vi har redovisat det här uppdraget, det finns på våra respektive hemsidor för den som är intresserad. Vi har också kommit överens om att gå vidare i dialogen, fortsätta arbetet och även involvera länsstyrelserna i detta.

– Men vi har väldigt mycket mer att göra, tänker jag, när det gäller att föra en dialog kring hur vi ser på de här värdena. För det finns olika paradigmer och olika synsätt som behöver stötas, blötas och mötas för att vi ska kunna koka ner dem till någon sorts praktik. Sedan behöver vi påverka politiken till att uppmuntra och stödja en helhetssyn på landskapets värden och undvika sektorisering, som det lätt blir i politiken när man vill vara tydlig.

Björn Risinger, NV

– Jag instämmer i allt det som Lars Amréus just sa. Det aktiva miljömålsarbetet är något som en lång rad myndigheter jobbar med tillsammans och det finns en väldig styrka i det arbetet, tycker jag.

– Sedan skulle jag vilja lägga till två saker när vi tänker framåt i landskapsfrågan. Det ena är att det är viktigt att vi ser till att det finns fortsatta resurser för att stödja lokala initiativ. Det andra är att vi behöver stärka den kommunala nivån. De kommunala översiktsplanerna har en otroligt stor betydelse för hur vi hanterar landskapet, inte bara i fråga om all ändrad markanvändning utan också rörande uppfattningen om hur landskapet ska förvaltas i stort. Det finns en liten risk bland oss statliga att vi tänker lite för mycket på statens verktyglåda.

Olof Johansson, JV

– Det är väl en generell trend i samhället att vi myndigheter ska underlätta för medborgarna. Vi måste tänka nytt och innovativt om hur vi kan samverka. Kan till exempel digitaliseringen hjälpa oss?

Johan Bergkvist, TRV

– Jag skulle också vilja betona miljömålssystemet och kulturmiljömålen. De är viktiga för att definiera landskapsfrågorna. Gå gärna in på www.trafikverket.se/landskap och se vad vi har där.

Björn Sjöberg, HaV

– Jag tycker också det är viktigt att stärka kommunernas förmåga. Men det är även viktigt att skapa incitament för kommunerna att se utöver sina kommungränser för att få ett större helhetsperspektiv.

– Och jag håller med om att det finns mycket pengar – det finns till exempel 50 EU-fonder att söka pengar ur för arbete som relaterar till Östersjön. Det som behövs är en mycket bättre samordning, och där tror jag att vi centrala myndigheter har en roll att hjälpa till så att de här medlen blir mer lättillgängliga och kan användas mer.

En återkommande fråga på den här konferensen har varit hur man ska kunna få till en långsiktig finansiering för samarbetsnätverken i landskapet. Känner ni i publiken att det finns mycket pengar? Om inte, vad är problemet?

Jimmy Svensson, ordförande i Bråbygdens intresseförening:

– Att få tag i pengar är ett heltidsarbete. För oss, som är en ideell förening utan anställda, är det inte så lätt kan jag säga.

Björn Risinger, NV

– Det är en komplikation om man vill driva lokala initiativ och samtidigt vill ha en stabil finansiering. Just den ekvationen är svår, det förstår jag. Statliga myndigheter kan inte utlova stadig finansiering till nästan någonting. Det är så att Riksdagen varje år beslutar om budget och vi vet egentligen inte hur de kommande årens budgetbeslut kommer att se ut eller vilka villkor som kommer att meddelas när det gäller bidragsgivning. Det finns med andra ord en inbyggd problematik som är svår att lösa.

”Jag tycker också det är viktigt att stärka kommunernas förmåga. Men det är också viktigt att skapa incitament för kommunerna att se utöver sina kommungränser för att få ett större helhetsperspektiv.”

Björn Sjöberg, HaV

– Jag tror att när det gäller lokala initiativ så får man helt enkelt utgå från att det bygger på att deltagarna jobbar i nätverk och är duktiga på att söka upp de möjligheter som kan finnas. Och så får vi myndigheter också på något sätt göra de möjligheterna synliga. Men det är knappast en viss myndighet som kan stå för en viss kontinuitet mot ett enstaka lokalt projekt.

– Rådet är att projektdeltagarna förstår att det är så eftersom staten inte kan lova långsiktigt av rent politiska skäl och att de därför alltid måste kontrollera vilka bidragsmöjligheter som finns, kombinerat med egenfinansiering av olika slag. Jag tror det betyder jättemycket att man kan visa att ”vi här i bygden satsar eget arbete och kapital”.

Lars Amréus, RAA

– På Riksantikvarieämbetet fördelar vi ett litet bidrag till ideella organisationer, som till exempel Hembygdsförbundet och Fäbodbrukarna. Det är inte ett bidrag som är svårt att söka, men det är inte heller så mycket pengar, ca 4,5 miljoner per år. Jag ser att det bidraget ger väldigt goda förutsättningar för organisationer att verka centralt och sammanhållande och att det ger en väldigt god utväxling. En liten satsad peng från staten som ger en väldig god effekt runt om i landet.

Jan Olov Westerberg, NRM

– Även vi söker forskningsbidrag och andra bidrag. Om jag tittar tillbaka på den tid då jag jobbade på Länsstyrelsen och även lokalt, så är mina slutsatser: a) Det finns väldigt mycket pengar att söka; b) Det har inte blivit enklare över åren; c) Pengarna har blivit dyrare, det vill säga att behovet av egeninsatser har blivit viktigare.

– Jag skulle vilja ge rådet att ni ska gå ihop flera aktörer, göra någonting tillsammans och förstå hur systemet ser ut. Jag tror också man kan vända sig till sina olika intresseorganisationer och skapa stödstrukturer i dem där man har många medlemmar, för att säkerställa att man har kompetens att söka pengar och någon som kan hjälpa till att söka pengar också.

Cecilia Backe, Kävlingeåns vattenråd som samordnar sju kommuner och massor av andra olika intressen i landskapet:

– Jag vill börja med att lovorda LONA som jag tycker är ett fantastiskt instrument. I vår verk-

samhet är vi också mycket beroende av Landsbygdsprogrammets miljöstöd. Det nya programmet är tyvärr en katastrof för oss. Anledningen är att det har ändrats så att vi inte längre kan finansiera tillsammans med kommunala medel – det har varit en bra morot för kommunerna att finansiera projekt parallellt med EU-pengar. Och det allra värsta som har hänt tycker vi är att vi inte heller kan betala ut markersättningar för våra olika projekt. Vi måste ha ett incitament för att få markägarna att vara med och anlägga våtmarker på sina marker. Så just nu vet vi inte hur vi ska gå vidare. Femårscyklerna är alldeles för korta, vi hinner inte ställa om helt enkelt. HaV:s pengar och LOVA-pengar har alldeles för korta genomförandetider för att vi ska kunna göra något riktigt bra. Vi är tacksamma för pengarna, men skulle alltså gärna se längre tider.

Björn Risinger, NV

– Vi kämpar på flera myndigheter för att få bemyndigande att ge bidrag för längre perioder, men det är inte alltid som finansdepartementet och regeringen tycker att vi ska vara så vidlyftiga i bidragsgivningen, därför finns restriktioner här och där.

– När det gäller tanken att alla vi som sitter här framme ska vara gemensamt aktiva i olika lokala projekt där ute, så tror jag det är relativt sällan som vi har förmågan att vara just så lokalt och gemensamt aktiva. Men det finns dock en särskild statlig samordning i form av länsstyrelsen. Tre av oss myndigheter som sitter i panelen bedriver regional verksamhet främst genom länsstyrelserna och länsstyrelserna sitter på rader av verktyg och kan för sin del, och mer tvärsektoriellt, både driva och vara med i många lokala projekt.

Olof Johansson, JV

– Det är en ny programperiod för Landsbygdsprogrammet och det är regeringen som fastställer Landsbygdsprogrammet, men mig veterligen finns det möjlighet att söka våtmarksstöd i det nya programmet. Sedan har det av olika anledningar tagit tid att få regelverken på plats, men meningen är att programmet verkligen ska fungera i de här sammanhangen.

– I Leader-programmen kan man få lite mer administrativt stöd, där finns det ett kansli och det kan stötta på ett annat sätt.

PANELDISKUSSION

Björn Sjöberg, HaV

– Vi inser att det finns ett behov av långsiktighet i finansieringen och har jobbat ganska hårt med denna fråga. Idag har vi också betydligt bättre möjligheter än tidigare att garantera åtminstone fyra års finansiering av till exempel LOVA-projekt.

Duncan Bryden:

– Across the UK there has been a programme of what we call Landscape Character Assessment by professional landscape architects who have created a framework to describe the sensitivities of a landscape, what it can accommodate and what it can't. It brings in cultural values as well as natural values, and is a baseline document for all the agencies to draw on. We too have struggled with the concept of

the landscape body, but it has been deemed, it has not been able to work. However, the LCA framework, which all the different organisations sign up to, has been used – demonstrating the roads, the development, how they fit in with the landscape character. So, it has a degree of weight in the planning system, and actually it seems to work if you give a degree of guidance.

Will we have this type of Landscape Character Assessments in Sweden in a few years?

Johan Bergkvist, TRV

– We have started on a small scale. Today it is more of an idea, a vision.

Frågor på SMS

Många är bekymrade över fortsatt stuprörstänkande och att pengarna rinner i de här stuprören och att det är det som är problemet. Många undrar vad det finns för förhoppningar om att samarbetet mellan myndigheterna ska bli bättre. Någon frågar vilken lagstiftning man skulle behöva ändra. Och sen en kreativ idé: Behöver vi kanske ett centrum för landskapsvägledning?

Jan Olov Westerberg, NRM

– Jag tror inte alls på idén om ett centrum för landskapsvägledning. Återigen, vi har väldigt många strukturer, använd de vi har! Ju fler strukturer vi skapar, desto mer bidrar vi till att skapa osäkerhet, oro och otydlighet. Om vi ska göra något så ska vi ta bort något. För varje myndighet vi lägger till så ska vi ta bort två, minst.

Björn Sjöberg, HaV

– Jag håller med Jan Olov om att vi inte behöver ett centrum för landskapsvägledning. Däremot kan vi bli mycket bättre på att samordna oss när det gäller hur vi hanterar pengar, vägleder och så vidare.

Lars Amréus, RAÄ

– Jag är också inne på linjen att utgå från de styrmedel vi har, trimma dem och försöka bredda dem för att minska den där stuprörseffekten.

Henrik Waldenström, Världsnaturfonden WWF:

– För en del nätverk kan det vara jobbigt när det kommer starka lobbykrafter. I Stockholmstrakten har vi nu sett att Handelskammaren vill upphäva naturreservat och ta bort strandskydd och Nationalstadsparken. De här samarbetsnätverken är involverade i debatten, men vi ser inte så mycket av Naturvårdsverket och vi ser inget av Riksantikvarieämbetet i debatten. Detta är ändå

”Jag är också inne på linjen att utgå från de styrmedel vi har, trimma dem och försöka bredda dem för att minska den där stuprörseffekten.”

Lars Amréus, RAÄ

grundbultar i svensk naturvård. Är det ett medvetet val ni gjort eller tycker ni att det är en angelägenhet för ideella personer att pyssla med?

Björn Risinger, NV

– Jag upplever att detta i första hand är en politisk fråga och jag förväntar mig att alla aktörer i Stockholmsregionen som vill vara med i den debatten går in och tar den, och det är många som har gjort det. Jag ser inte att det är vår roll som statlig myndighet att gå in och ta debatten. Jag är inte säker på att det skulle förbättra diskussionen. Vi gör mycket för att visa att vi absolut tror på att vi ska ha kommunala naturreservat. Jag tror nog att det framför allt är ideella intressen och politiken som ska föra debatten.

Lars Amréus, RAA

– Generellt delar jag Björns bild, det gäller att hålla koll på rollerna. När det sedan gäller Riksantikvarieämbetet och Handelskammaren så är det så att Handelskammaren inte alls har varit kritisk mot vare sig riksintressen för kulturmiljö eller kulturresevat. De har konstaterat att just de skyddsformerna är väl fungerande instrument som inte utgör något problem för utvecklingen i Stockholm.

Henrik Waldenström:

– Men Handelskammaren vill upphäva Nationalstadsparken.

Lars Amréus, RAA

– Ja, Nationalstadsparken är en annan fråga.

SMS: synpunkter och frågor som inte hann ställas och besvaras

Hur kan era myndigheter bidra till helhetssyn i stället för revir- och sektorstänkande?

Vägar någon myndighet ta fram en landskapsplan i verkligheten, när markägarna absolut inte vill ha en sådan?

Uppenbarligen har ingen myndighet ett utpekat övergripande ansvar för landskap och alla hänvisar hela tiden bara till sina specifika uppdrag och verktyg. Det finns stora problem med att många frågor faller mellan stolarna. Alla pratar om helhetssyn, men i praktiken saknas den. Samverkan mellan myndigheterna verkar inte heller fungera. Vad talar för att det skulle bli bättre i framtiden?

Utan en övergripande myndighet eller liknande kommer stuprören och sektorstänkandet att bestå. Och pengarna följer sektorerna.

Miljömålen och lagstiftningen går inte hand i hand, så ej heller med landskapsperspektivet. Vilka lagstiftningskomplex anser ni är viktigast att ändra?

Neonikotenoider har visat sig starkt negativa på en av våra gratistjänster, pollination, och kan reducera humlors och solitära bins reproduktion med 85 procent. Vad gör Jordbruksverket?

Viltstängsel är bra mot viltolyckor men bryter effektivt djurs vandringar och därmed genflöden. Vad gör Trafikverket för att utveckla fler viltpassager?

Välganter är vår tids ängsmark. Vad gör Trafikverket för att gynna växters fröproduktion genom exempelvis sen slåtter och borttransport av slagen vegetation för att optimera ängsutveckling?

Jaha! Där hamnade vi i uttrar och pollinering. Och den sorgliga dikotomin natur-/kulturlandskap lever i bästa välmående. Samt LONA och Leader. Verktygslådan är inte anpassad till ett integrerat landskapsperspektiv. En övergripande samsyn måste till. Och en ny och anpassad lagstiftning till ett landskapsperspektiv.

→

PANELDISKUSSION

Den senaste 10-årsperioden har arealen naturbetesmarker minskat med 70 000 ha. Hur motverkar Jordbruksverket den utvecklingen?

Sedan 1960-talet har man pratat om samverkan framförallt mellan kulturmiljövården och naturvården. Varje framsteg har följts av bakslag. Först om man lägger ihop landskapsfunktionerna kan man hyfsa

de olika finansieringsformerna. Och få en verklig samordning. Och ett vettigt förhållningssätt till regional, kommunal och lokal nivå.

På Skogsstyrelsen finns sex personer med ansvar att samordna och ge stöd i projektsamverkan. Ta gärna kontakt med oss om ni tror att skogliga perspektiv bör komma med i din projekttid.

Twitter: synpunkter och frågor som inte hann ställas och besvaras

Kommunal nivå är viktig, men syntetisering av olika intressen kan inte enbart vara en lokal fråga.

Utgå från miljömålsarbetet bra, men landskapet får inte bli snäv miljöfråga. Hållbar utveckling i bred bemärkelse.

För fler Tweets från konferensen, se
[#landskapsforum2016](#)

Parallella gruppdiskussioner

Alla talare och speed-presentatörer ombads inför konferensen att formulera en fråga vardera kring en utmaning/problem som de har i sina samarbetsnätverk eller i sina projekt. Frågorna nålades upp på en vägg hos KSLA och alla konferensdeltagare fick sedan rösta på den utmaning som de helst ville diskutera.

De tre frågor som fick flest röster dag 1 diskuterades i skilda rum under första dagen, och den som formulerat frågan/utmaningen började med att berätta om hur hen såg på utmaningen/problemet. Efter denna inledning fick alla deltagare i gruppdiskussionen berätta hur de upplevde utmaningen/problemet. Efter en stund övergick diskussionen till att handla om möjliga lösningar. Dag 2 var proceduren densamma.

Resultaten av gruppdiskussionerna noterades på två blädderblock/tavlor med rubrikerna **Problem/Utmaning** och **Möjliga lösningar**. De redovisas på de följande sidorna av de personer som ledde gruppdiskussionerna.

Hur kan man på ett bra sätt kommunicera "biosfär"?

Birgitta Johansen, Läns museet Örebro

Frågan för gruppdiskussionen var ställd av Johanna Gardeström, Vindelälven-Juhtatdahka biosfärkanndatur, och löd initialt:

Hur kan man på ett bra sätt kommunicera "biosfär"? Det måste tas ner på en mycket enklare nivå här ute i glesbygden. Till och med ordet "hållbar utveckling" kan få folk att dra öronen åt sig.

Gruppen enades omgående om att frågan kunde diskuteras mer generellt än så. Exempelvis finns det samma problem med att förklara begrepp som världsarv, Natura2000 eller ekosystemtjänster.

Sammanfattningsvis är min tolkning att mycket av det som gruppen diskuterade i grund och botten handlade om kommunikation och tid, respekt och empati.

Problem och utmaningar

De begrepp vi rör oss med i många olika sammanhang för att fånga frågor om landskap och miljö har formats av forskare, tjänstemän och politiker på nationell och ibland internationell nivå. Begreppen är abstrakta och komplexa. Det skapar inte sällan en tröskeffekt och en osäkerhet om vad de egentligen betyder. De kan troligen upplevas som svåra att använda med trovärdighet för den vanliga medborgaren. Det kan också vara så att begreppen ibland blivit utslitna, överanvända och tömda på betydelser. Begreppen bär inte på de positiva löften de en gång gjorde och lovar därmed mer än de kan hålla.

Ibland blir orden "lost in translation". När något översätts från ett språk till ett annat, eller till och med översätts igen tillbaka till originalspråket, går något av den ursprungliga meningen förlorad. Samma sak gäller när tankar från ett område (som forskning) ska överföras till ett annat område (som vardagsekonomi) – det låter sig inte göras utan att den ursprungliga meningen förändras.

Ett annat problem är brist på kunskap eller till och med okunskap hos berörda aktörer.

Det är en utmaning att få skilda världar att mötas; man har svårt förstå varandra och det gäller att hitta gemensamma nämnare.

Best practice/förebilder lyfts ofta fram men de fungerar inte alltid förklarande, till exempel om skillnaderna mellan områdena och situationerna är för stora.

I expertrollen har ofta ingått att vara den som ska förklara. En utmaning handlar om att hitta en ny expertroll. I sammanhang som dessa innebär den nya rollen att ta ett steg tillbaka och också försöka lyssna och fråga.

En annan utmaning handlar om att det som krävs kan vara normförskjutningar, som till exempel att landskap handlar om produktion, ekonomi och pengar men också om helt andra, mjuka värden som är svårare att omsätta i kronor och ören. En jämförelse gjordes med införandet av lagen om bilbälte. Den är idag självklar men när det begav sig uppfattades den som obegriplig och överflödigt av många.

Slutligen diskuterades även den utmaning som det innebär att jobba med och mot olika grupper av aktörer och medborgare – ålder och nya svenskar lyftes särskilt fram.

Möjliga lösningar

I gruppdiskussionen återkom gång på gång begrepp som "fråga", "lyssna", "vänta" och "öppna". Det gäller att skapa arenor för samtal där ingen döms ut på förhand och alla frågor och alla infallsvinklar tas på allvar.

Betydelsen av fysiska möten berördes. En metod kan vara att låta aktörerna/deltagarna på möten berätta om vad de ser, om sina landskap för varandra. Vad gäller markägarna kan de behöva sökas upp och

få sig förslag förelagda som de får lov att ta ställning till så att de slipper söka själva.

Vikten av tolkar och översättning av ord och betydelsen av ordval diskuterades. Begreppet "lattemamma" togs som exempel på att nya ord kan spridas snabbt och få fotfäste i breda grupper.

För att motverka okunskap och ge alla möjlighet att lära sig mer lyftes folkbildningen fram. Det är en uppgift för forskare och tjänstemän att dela med sig till alla av den kunskap de har. En landskaps-wikipedia lyftes fram som ett konkret förslag.

Vidare nämndes ofta vikten av en bra process. Det är i processen som begrepp kan översättas, uttolkas och konkretiseras. Det är också i en gemensam, ömsesidigt ägd process som kunskap kan skapas. Därför är det också nödvändigt att redovisa och sprida resultat och erfarenheter. Att kunna diskutera

sig fram till "what's in it for me?" och till vinna-vinna-situationer är framgångsfaktorer. Det är viktigt att det är OK att famla för att därigenom försöka lära av misslyckanden.

Målstyrning nämndes slutligen som en möjlighet. Att förmå formulera vad samhället vill ha och behöver i begripliga och operativa termer kan vara inspirerande och välgörande för många av aktörerna.

Åsiktsskillnader

Vi hann inte diskutera åsiktsskillnader i någon omfattning. En fråga som dock väcktes under samtalet var om alla alltid måste vara med eller om det är OK att fokusera på de "närmast berörda". Det kan göra en process så mycket effektivare om deltagarna har samma utgångspunkter och kunskaper. →

Foto: Ylva Nordin.

Hur ska offentlig naturvård aktivera sig mer i opinionsbildningen?

Anders Hedlund, Riksantikvarieämbetet

Frågan för gruppdiskussionen var ställd av Henrik Waldenström, Världsnaturfonden WWF, och löd initialt:

Hur ska den offentliga naturvården aktivera sig mer i opinionsbildningen mot diverse starka byggintressenter?

Problem och utmaningar

Henrik Waldenström introducerar ämnet genom att beskriva det stora tryck som råder mot grönytor i och omkring Stockholm – bland annat den i Nationalstadsparken som har skydd genom bestämmelser i miljöbalken. Han menar att skydd av grönområden ofta ifrågasätts av byggintressenter. Ett exempel är Stockholms Handelskammare som driver en debatt om skydd som hinder för bostadsbyggande. Henrik menar att politiker och myndigheter inte ”står upp” och försvarar skyddsformerna.

Gruppen instämmer i stort i problembilden, det finns ett tryck mot centrala grönytor runt om i Sveriges städer. Skydd av grönområden, parker och andra grönytor, genom reservatbildningar/bestämmelser, riksintresseanspråk och bestämmelser eller riktlinjer i fysiska planer, ifrågasätts. Inte bara byggföretag, utan också politiker och planerare verkar vilja prioritera bebyggelseutveckling framför grönytor.

En deltagare lyfter också frågan om skyddens ibland oflexibla utformning. Det kan vara svårt att förutse kommande samhällsbehov när skyddade områden inrättas vilket kan leda till att skydden får en utformning som onödigtvis hindrar åtgärder. Vattenförsörjningen på södra Öland tas som exempel.

Möjliga lösningar

Gruppen diskuterar lösningar: En samsyn finns om att formella skydd som naturreservat och strand-

skydd är viktiga. Gruppen anser att exempelvis centrala myndigheter, som Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet, ska ”ta fajten” och försvara skyddsformerna som sådana. Detta har ett signalvärde och ger tjänstemän och politiker på länsstyrelser och kommuner råg i ryggen. Lika viktigt är det som en signal till den ideella natur- och kulturmiljövården.

Vidare tycker gruppen att det är viktigt med visioner och planering. Koncept som hållbara städer är ett sätt att tydliggöra det grönas betydelse i staden. Grön infrastruktur är ett område som länsstyrelserna arbetar med för närvarande, handlingsplanerna ska tas fram under 2017. Arbetet med grön infrastruktur är ett annat sätt att medvetandegöra och planera för grönområden och deras ekologiska och sociala funktioner, även i och i anslutning till städer och tätorter. Överhuvudtaget anser gruppen att det är viktigt att uppmärksamma gröna frågor tidigt i planeringsprocesser.

Frågor om rolltagande diskuteras också, särskilt när det gäller kommunerna. ”Kommuner ska planera, inte exploatera”, var ett uttalande som fälldes. Kommunala politiker ska tydligare ta diskussionen om hänsyn till olika intressen, menar några av deltagarna.

Kontinuitet i ett nätverk i relation till koordinators roll?

Anders Esselin, Man & Nature

Frågan för gruppdiskussionen var ställd av Emma Rydnér, Södra Ölands odlingslandskap/Mörbylånga kommun, och löd initialt:

Hur skapas kontinuitet och långsiktighet i nätverk som till stor del bygger på personliga relationer?

Gruppen valde att ta med ytterligare två utmaningar i diskussionen, nämligen:

- *Hur får man kontinuitet i ett nätverk i relation till koordinators roll?* (Jan Lannér, Helge å Model Forest/Skogsstyrelsen)

- *Hur skapar man långsiktig basfinansiering så att kunskapsbaserad samverkan kan upprätthållas?* (Per Angelstam, Hållbara Bergslagen/SLU)

Problem och utmaningar

- Relationer i nätverk är en tillgång – men hur förvaltar vi dessa relationer långsiktigt?
- Hur överlever relationer och samverkan beslut som upplevs som obehagliga och konflikt-situation?
- Hur når man alla intressenter, inte bara de med makt och/eller engagemang (maktstrukturer – vem har pengarna)?
- Hur säkras goda intentioner och ansvar långsiktigt?
- Hur kan man förhålla sig till kulturbundna relationer?
- Hur kan man ärva nätverk, eller åtminstone underlätta denna process?
- Kan man ärva relationer och nätverk? – NEJ!

Möjliga lösningar

Gruppens diskussioner kom till stor del att handla om att samarbetsnätverk i landskap har olika faser som kräver olika typer av ledare/koordinatörer.

Fas 1. Initiering

- En engagerad visionär (eldsjäl).
- En lyssnare med förmåga att förstå behov.
- En nätverksbyggare.
- Identifikation med bygden – ”en av oss”.
- Kunskap och erfarenhet.
- Förmåga att skapa långsiktiga ekonomiska resurser.
- Bygga embryo till organisation.

Fas 2. Genomförande

- Processledare som möjliggör delaktighet och bidrar till att andra når sina mål.
- Bygger struktur.
- Dokumenterar.
- Skapar fast organisation med tydliga roller, har förmåga att se sin egen roll.
- Skapar robust ekonomi.

Fas 3. Löpande drift

- Processledare.
- Systematiker.
- Analytisk förmåga.
- God koll på ekonomi.

Varför välja en mer långsiktig markanvändning?

Marie Stenseke, KSLA/Göteborgs universitet

Frågan för gruppdiskussionen var ställd av Bengt Skalstad, Skogsstyrelsen, och löd initialt:

Vad är det som gör att en eller flera markägare väljer en mer långsiktig markanvändning för de värden som finns, istället för ren skogsproduktion?

Genom Bengt Skalstads introduktion till frågan och i den efterföljande diskussionen omdefinierades detta något och huvudfrågan som behandlades kan snarast formuleras som:

Hur kan markägares intressen för en mer långsiktig markanvändning bättre mötas och uppmuntras?

Utgångsläge

- Det finns ett stort intresse hos markägare för en mer långsiktig markanvändning.
- Många markägare har kunskaper om markanvändningshistorien och vill beakta den i sin markanvändning.
- Markägare har känslor för sina marker.
- Många på landsbygden ser hur landskapet växer igen och vill göra något åt det.

Problem och utmaningar

- Det finns en standardlösning som är helt dominerande inom skogsbruket. Denna präglas av skogsindustrins syn på skogsbruk.
- Det är svårt för alternativa skogsbruksmetoder att få genomslag. Skogsindustrin är väldigt stark. Den har ett ensidigt perspektiv och är förskräckt över alternativen. Frågan om alternativa skogsbruksmetoder är inte heller relevant för stora markägare.
- Skogsstyrelsen är inte i skogen på samma sätt som tidigare. Det bidrar till att de stora skogsföretagens syn på skogsbruk dominerar ute i markerna.
- Inställningen hos rådgivare och konsulter.

- ”Kundfokus” saknas hos myndigheter.
- Markägare saknar kunskap om att det finns alternativa brukningsmetoder.
- Kunskaper om skogens kulturella och biologiska historia saknas hos både brukare och rådgivare.
- Markägare saknar beställarkompetens, de vet inte hur de ska driva sina egna önskemål.
- Alla skogsägare bor inte på landsbygden och ser inte lika tydligt nyttan med andra landskapskvaliteter än produktion.
- Samtidigt som långsiktiga mål med markanvändning är önskvärd, så behöver vi inkomster från skogen

Möjliga lösningar

- Sätt brukaren i centrum: Utforma lösningar ihop med markägare och beakta då markägarens egna önsningar och ambitioner. Arbeta utifrån principerna Känslor, Delaktighet och Frivillighet.
- Utveckla möjligheter till koordination mellan olika myndigheter som har olika aspekter av markanvändning inom sina ansvarsområden.
- Stimulera utvecklingen av nya företagsformer.
- Ekoturism kan både understödja och gynnas av alternativa brukningsformer.
- Stimulera bysågar och småskalig träförädling som kan inriktas mot specialsortiment.
- Det finns potential för nya företag med alternativt tänk inom rådgivningsbranschen.
- Utveckla utbildningen för rådgivare så att de får kompetens att sätta markägarna i centrum. En idé är att ta in rollspel i skogsutbildningar.
- Stimulera forskning om alternativ markanvändning.
- Se till att det finns tjänstemän med olika perspektiv inom myndigheterna.
- Förnya synen på skogsekonomi och beakta mer långsiktiga perspektiv.

Kan landskapsperspektivet åstadkomma ett perspektivskifte?

Ann Norderhaug, KSLA/Bioforsk

Frågan för gruppdiskussionen var ställd av Emily Wade, Landskapslaget AB, och löd initialt:

Kan landskapsperspektivet åstadkomma ett perspektivskifte – från sektorisering till helhet?

Många orsaker till behov av landskapsperspektiv

- Landskapsekologi, grönstruktur, fragmentering, ekosystemtjänster.
- Samordna natur- och kulturmiljövård och andra sektorer.
- Synliggöra samband stad och land.
- Linjära, gränsöverskridande strukturer.
- Regional tillväxt som ska uppfylla flera målsättningar, bland annat miljömål.
- Små bygder försvinner i de stora sammanhangen.

Problem för landskapsperspektiv

- Det kommunala planmonopolet.
- Kommunal ”tillåtande syn”.

- Sektorisering.
- Legala, politiska strukturer.
- Offentliga reträtten för landsbygden.
- Miljöersättning ofta punktriaktad.
- Stark betoning på äganderätt.
- För liten och spridd kunskap.
- Hur mycket tar man med?
- Ekonomi. Litet stöd till landskap.

Behov av förbättringar

- Annan form för landskapsmyndighet.
- Nationell myndighetsplattform.
- Ny central administration.
- Inte skrota sektoriseringen, men koordinera.
- Bred uppgift – hermeneutik (läran om förståelse) är nyckelord.
- Regional landskapskaraktäranalys – gemensam plattform.
- Fyra nivåer! Mycket börjar i bygderna.
- Få med markägarna.
- Utbildning och kunskapsspridning viktigt.

Foto: Ylva Nordin.

Vad är forskningens roll i samarbetsnätverk i landskapet?

Tuija Hilding-Rydevik, Centrum för biologisk mångfald (SLU) och Uppsala universitet

Frågan för gruppdiskussionen var ställd av Johanna MacTaggart, nationell biosfärkoordinator, och löd initialt:

Vad är forskningens roll i biosfärområden, modellskogar och andra samarbetsnätverk i landskapet? Forskning om eller forskning för områdena?

Tuija Hilding-Rydevik inleder med att säga att vi alla är kunskapsbärare vad det än gäller och att vi alla är praktiker – men vi har kunskap och är praktiker utifrån olika perspektiv. Forskningen har fått en särställning för kunskapsproduktionen i samhället, men i allt större omfattning efterfrågas samverkan mellan aktörer inom och utanför akademien för att kunna lösa de stora samhällsproblemen, exempelvis klimat, biologisk mångfald och fattigdom.

Problem och utmaningar

- Dålig kunskap hos vissa aktörer – kommuner, forskare med flera.
- Dolda agendor i samarbetet.
- Hur bedöma relativ och absolut kunskap?
- Forskarkulturen är att ”vi vet bäst”.
- Det saknas pengar och särskilt pengar för långsiktigt samarbete mellan aktörer inom och utanför akademien.
- Forskare skapar oftast ”output” (produkter) istället för ”outcome” (det vill säga praktiska förändringar/resultat).
- Det behövs forskning om hur vi kan komma till gemensamma mål i arbetet.
- Meriteringssystemet inom forskningen gynnar inte samverkan.
- Forskare är generellt dåliga på att identifiera hur ett lokalt, till synes enskilt och litet, problem kan vara ett intressant exempel på en större problematik.
- Det saknas mötesplatser där forskarna kan få höra vilka problem aktörer utanför akademien

tampas med. Forskare är okunniga om praktikers utmaningar.

- Dåligt med förmedling och syntetisering av befintlig kunskap.
- Ibland blir det inget riktigt samarbete utan praktiker blir ”gisslan” i forskningsprojekt för att finansierare efterfrågar detta.
- Det finns inte medel för praktiker att delta i forskningsprojekt – gäller särskilt för praktiker som inte kan delta på arbetstid.
- Ganska vanligt med forskning i MAB-områden (Man and Biosphere), men ofta identifierar man bara problem utan att gå vidare till att formulera nya forskningsfrågor utifrån problemen.
- Forskare formulerar ofta frågor som inte är relevanta för praktiker.
- Det är dyrt att resa till Stockholm för möten, till exempel till Landskapsnoden.

Möjliga lösningar

Forskning *om* och *för* behövs. Det behövs forskning om biosfärområden med flera samarbetsnätverk i landskapet med syfte att fördjupa exempelvis problemförståelsen i samarbetsprocesser och ekologiska förhållanden. Detta skulle kunna tjäna som grund för att formulera bra forskningsfrågor för utveckling av områdena. Man får bedöma från fall till fall vad som är mest relevant.

1. **Mötesplatser:** Aktörer inom akademien (forskare med flera) behöver möta aktörer utanför akademien, mötesplatser behövs. Det framfördes flera exempel på att man förändras i sådana möten, både som forskare och praktiker. Mötet skapar en vilja att förstå varandras villkor för att samarbeta och skapa kunskap, samt samarbete om man är öppen för detta. Dessa mötesplatser kan vara noder för förmedling och sammanställning av

- befintlig kunskap inom olika områden. Praktiker och forskare behöver hjälp att hitta varandra, gärna geografiskt nära om möjligt. Detta underlättar eventuellt långsiktigt samarbete och forskare kan rikta sitt intresse till ett näraliggande geografiskt område.
2. Dialog. Ömsesidig och respektfull dialog, ansikte mot ansikte, över alla sorters kunskaps- och sektorsgränser, behövs för att praktiker ska få hjälp att förstå och artikulera sina problem och frågor och för att i dialog med forskarna hitta vad som är forskningsbart. Transdisciplinär forskning, eller integrerad forskning, är termer som används för detta inom forskningen, det vill säga alla sorters aktörer är med från början och formulerar, genomför och tolkar tvärvetenskapliga och praktikrelevanta forskningsfrågor och resultat. Ge biosfärområdena pengar från Naturvårdsverket för att börja formulera sina frågor i samarbete med forskare!
 3. Långsiktighet. Långsiktighet behövs i dialogen och i finansieringen. En möjlighet för forskningen, som är trängd när det gäller projektmedel, är att i biosfärområdena med flera samarbetsnätverk i landskapet finns medel som kan vara av nytta. Naturvårdsverket delar ut medel med klar nytta för samverkan.
 4. What is in it for me? Samarbeten måste vara till nytta för alla. Forskare behöver meriteringssystem där nyttan av samverkan vägs in. Men nyttan i samverkan måste vara tydlig för alla deltagare. Viktiga aktörer i arbetet med planeringsunderlag i olika sammanhang är konsulter – vi ska inte glömma dem. För dem är produktion av gröna beslutsunderlag en konkurrensutsatt marknad. Forskningskulturen behöver förändras så att nyttan av samarbete framgår. Det är bra erfarenhet att som forskare ta praktiska uppdrag och en bra erfarenhet att som praktiker få ha dialog med forskare (hänger ihop med punkt 1).
 5. Vad är Landskapsnodens roll? Inte så mycket respons men några inspel var att man måste bjuda in fler sorters aktörer i dialogen, att man bör "lyfta blicken", att fler sorters forskningsinriktningar bör inkluderas. Det framfördes också att det är dyrt att åka till Stockholm och att Hushållnings-sällskapet kanske kan vara en samarbetspartner.

Slutord

Dagarna med årets Landskapsforum har visat på behovet av att myndigheter, organisationer, allmänhet och företagare träffas och utbyter kunskap och erfarenhet. Det breda utbudet av modellområden med landskapet i centrum, som presenterades från hela landet, gav en informativ bild över hur man kan och vill arbeta. Dessa presentationer var till nytta för såväl myndigheter som de som praktiskt arbetar med modellområden.

Det är angeläget att vi får större kännedom och kunskap om vad som pågår kring landskapsfrågor i Sverige och också internationellt. Dagarna visade att det finns behov av att fortsätta utveckla ”hängrännor”, inte minst mellan myndigheter, för att utveckla en bättre helhetssyn. Att det finns både intresse och ambitioner bevisas av att närmare tio myndigheter i olika utsträckning har bidragit till genomförandet av årets Landskapsforum. Flera har också bidragit finansiellt.

I årets Landskapsforum var tanken att KSLA skulle fungera som en bra arena där vi kan föra dialog i syfte att öka samarbetet för att nå ett långsiktigt hållbart mångbruk av och i landskapet. Jag tycker att vi tillsammans lyckades riktigt bra och det finns nu en stark förhoppning att vi årligen gemensamt ska kunna genomföra ett Landskapsforum. Det visade intresset för årets aktivitet har lagt en god grund för fortsättningen!

Stort tack till alla som bidrog till att det blev ett lyckat Landskapsforum 2016.

Åke Clason

Ordförande KSLA:s allmänna avdelning

Deltagare

Lars Ambrosiusson	Skogsstyrelsen
Lars Amréus	Riksantikvarieämbetet
Per Angelstam	SLU
Cecilia Backe	Lunds kommun
Lena Bergils	Kulturbild
Johan Bergkvist	Trafikverket
Gudrun Berlin	Länsstyrelsen Skåne
Åsa Bjurström	Sjöbo Kommun
Göran Blom	Naturvårdsverket
Per Blomberg	EKID
Johan Bodegård	Naturhistoriska riksmuseet
Duncan Bryden	Bryden Associates
Åke Clason	KSLA:s Allmänna avdelning
Ann-Marie Dock Gustavsson	Jordbruksverket
Erik Ederlöf	Skogsstyrelsen
Anders Enetjärn	Enetjärn Natur
Anders Esselin	Man & Nature
Annika Forslund	Länsstyrelsen Östergötland
Ådel Franzén	Jönköpings läns museum
Michael Frisk	Riksantikvarieämbetet
Johanna Gardeström	Vindelns Kommun
Leif Gren	Riksantikvarieämbetet
Tore Hagman	Naturfotograf
Knut Per Hasund	Jordbruksverket
Anders Hedlund	Riksantikvarieämbetet
Jan Hedman	FSL Föreningen landskapsskydd
Carl-Anders Helander	KSLA
Lennart Henrikson	Natur och Människa AB
Frida Hermanson	Upplandsstiftelsen
Tuija Hilding-Rydevik	Centrum för biologisk mångfald, SLU
Åsa Hofring	Skogsstyrelsen
Bo Hultgren	Skogsstyrelsen
Margareta Ihse	KSLA/Stockholms universitet
Lena Ingvad	Lunds kommun
Ola Jennersten	Världsnaturfonden WWF
Fia Johannessen	Ovanåkers Kommun
Birgitta Johansen	Länsmuseet i Örebro
Lars Johansson	Länsstyrelsen i V. Götalands län
Nore Johansson	Vi Konsumenter
Olof Johansson	Jordbruksverket

Johanna MacTaggart och Johan Olanders.

Simon Jonegård	Jönköpings kommun
Anders Knapp	Stiernhööksgymnasiet Rättvik
Ingrid Kyllerstedt	Branschföreningen Svensk Torv
Jan Lannér	Skogsstyrelsen
Marcus Larsson	Skogsstyrelsen
Sanna Lynghed	Sjöbo kommun
Johanna MacTaggart	Biosfärprogrammet Sverige
Lena Malmström	Centrum för naturvägledning, SLU
Fabian Mebus	Riksantikvarieämbetet
Anders Nilsson	Västarvet
Erika Nilsson	Riksantikvarieämbetet
Ann Norderhaug	KSLA/Bioforsk
Åsa Nordin	Laponiatjuottjudus
Dan Ojanlatva	Jokkmokks Kommun
Johan Olanders	Ovanåkers Kommun
Karolin Ring	Naturföretaget
Björn Risinger	Naturvårdsverket
Eva Ronquist	KSLA
Dan Rydberg	Skogsstyrelsen
Emma Rydnér	Mörbylånga kommun
Niina Sallmén	Naturföretaget
Lisen Schultz	Stockholm Resilience Centre
Ulrika Siira	Havs- och vattenmyndigheten
Björn Sjöberg	Havs- och vattenmyndigheten
Erik Sjödin	Naturvårdsverket
Bengt Skalstad	Skogsstyrelsen
Marie Stenseke	KSLA/Göteborgs universitet
Maria Strandberg	STERF Scandinavian Turfgrass and Env. Research Foundation
Oscar Sundås	Mörbylånga kommun
Jimmy Svensson	Bråbygdens intresseförening
Johan Svensson	Sveriges lantbruksuniversitet
Klara Tullback Rosenström	Länsstyrelsen i Stockholm
Emily Wade	Landskapslaget AB
Henrik Waldenström	Världsnaturfonden WWF
Jan Olov Westerberg	Naturhistoriska Riksmuseet
Otto von Arnold	Tullstorpsån ekonomisk förening
Lars Åkesson	Stiernhööksgymnasiet Rättvik
Karin Öhman	Sveriges lantbruksuniversitet
Hannah Östergård	Naturvårdsverket

Tore Hagman berättar mer om Mulens marker för Simon Jonegård och Ola Jennersten.

Intensiva diskussioner under minglet som avslutade konferensens första dag.

Program

Torsdag 7 april

- 09:00 Registrering och kaffe
- 10:00 Välkomstanförande
Margareta Ihse, KSLA/Stockholms universitet
- 10:15 Praktikaliteter
Anders Esselin, Man & Nature
- 10:30 Lokala lösningar på globala problem
Johanna MacTaggart, the Man and Biosphere Programme
Johan Svensson, the Model Forest Network
- 11:10 Bensträckare
- 11:20 Framgångsfaktorer och fallgropar för samverkan i landskapet
Lisen Schultz, Stockholm Resilience Centre
- 12:00 Lunch
- 13:10 Helge å – ett nytt Model Forest-område i syd
Jan Lannér, Skogsstyrelsen
- 13:30 Kävlingeåns vattenråd – gränsöverskridande samarbete med gemensamt mål
Cecilia Backe, Lunds kommun
- 13:50 Parallella gruppdiskussioner
- 15:40 Mulens marker
Tore Hagman, Naturfotograf
- 16:00 Speed-presentationer
- 16:50 Mingel och posterutställning
- 18:00 Slut för dagen

Fredag 8 april

- 08:40 Collaborations and beyond for sustainable development in Scottish landscapes
Duncan Bryden, Bryden Associates, Scotland
- 09:20 Fika
- 10:00 Paneldiskussion: Hur kan nationella myndigheter stödja lokala och regionala samarbetsnätverk i landskapet?
Lars Amréus (Riksantikvarieämbetet), Björn Risinger (Naturvårdsverket), Johan Bergkvist (Trafikverket), Jan Olov Westerberg (Naturhistoriska riksmuseet), Björn Sjöberg (Havs- och vattenmyndigheten), Dan Rydberg (Skogsstyrelsen), Olof Johansson (Jordbruksverket)
- 11:00 Bensträckare
- 11:10 Bråbygden – där vinden vände
Jimmy Svensson, Bråbygdens intresseförening
- 11:30 Biosfärområde Östra Vätterbranterna: sprint och maraton
Simon Jonegård, Jönköpings kommun
- 11:50 Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap
Emma Rydnér, Mörbylånga kommun
- 12:10 Lunch
- 13:00 Parallella gruppdiskussioner
- 14:20 Redovisning parallella gruppdiskussioner i plenum
- 14:50 Avslutningsord
Åke Clason, KSLA
- 15:00 Fika och slut

Utgivna nummer av Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens TIDSKRIFT (KSLAT)

(Titlar markerade med * publiceras endast elektroniskt på KSLAs hemsida www.ksla.se. Där finns även tidigare utgåvor.)

2010

- Nr 1 Växtskyddsmedlens miljöpåverkan – idag och i morgon
- Nr 2 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2009
- Nr 3 Vindkraft, javisst! Men inte alltid och inte överallt
- Nr 4 Skogsbrukets bidrag till ett bättre klimat
- Nr 5 Internationell skogspolicy – en översikt
- Nr 6 International forest policy – an overview

2011

- Nr 1 Food security and the futures of farms: 2020 and toward 2050
- Nr 2 Swedish-African forest relations
- Nr 3 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2010
- Nr 4 Landskapsperspektiv – hur gör det skillnad?

2012

- Nr 1 Forskning och innovation för produktiv och skonsam skogsteknik
- Nr 2 Inte av bröd och bräddor allena – en skrift om skönheten i naturen
- Nr 3 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2011
- Nr 4 The global need for food, fibre and fuel
- Nr 5 Hästen i centrum – hästens roll och möjligheter som samhällsresurs
- Nr 6 Jorden vi ärvde – den svenska åkermarken i ett hållbarhetsperspektiv
- Nr 7 Export av skogligt kunnande från Finland och Sverige
- Nr 8 Dags att utvärdera den svenska modellen för brukande av skog

2013

- Nr 1 Säl, skarv och fiske – om sälars och skarvars inverkan på fiskbestånden i Östersjön*
- Nr 2 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2012
- Nr 3 Framtidsprojektet. Ett tankeexperiment om naturresursbruket 2063
- Nr 4 Matens kvaliteter
- Nr 5 Global Outlook – Future competition for land and water
- Nr 6 Slam och fosforkretslopp*
- Nr 7 Lessons learned from forest tenure development in Sweden
- Nr 8 Förnybar energi – Sveriges okända gröna revolution
- Nr 9 Odlingssystem och biologisk mångfald – exemplet Logården*
- Nr 10 För stundande skördar – jubileumskonferensens första del och jubileumsexkursionerna

2014

- Nr 1 Skogsnäringens värdekedjor – definition, dagsläge och angelägna utvecklingsområden
- Nr 2 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2013
- Nr 3 Fisk, gift och hälsa – fiskkonsumtionens nytta och risker

2015

- Nr 1 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2014
- Nr 2 Skogsnäringens framtida kompetensförsörjning
- Nr 3 UNIK Utmaning 2015 – en casetävling om vägen till det hållbara naturbruket

2016

- Nr 1 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2015
- Nr 2 Frön för framtiden – ett dialogprojekt om bioteknik i växtodlingen
- Nr 3 Landskapsforum 2016: Samarbetsnätverk i landskapet – möjligheter och utmaningar

Detta är en rapport från konferensen Landskapsforum 2016.

Tema för konferensen var *Samarbetsnätverk i landskapet – möjligheter och utmaningar.*

Syftet var att göra lokala och regionala samarbetsnätverk i landskapet mer kända, att diskutera de möjligheter och utmaningar samarbetsnätverken har och att bygga broar mellan olika samarbetsnätverk och mellan aktörer på olika nivåer, samt att klargöra hur myndigheterna på nationell nivå hanterar governancefrågor om landskap.

Konferensen genomfördes av Landskapsnoden inom KSLA:s landskapskommitté, i samverkan med Boverket, Havs- och vattenmyndigheten, Jordbruksverket, Jönköpings kommun, Naturvårdsverket, Naturhistoriska riksmuseet, Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen.

**Kungl. Skogs- och
Lantbruksakademien**
Drottninggatan 95 B
Box 6806

113 86 Stockholm
tel 08-54 54 77 00

www.ksla.se, akademien@ksla.se

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) är en mötesplats för den gröna sektorn. Akademien är en fri och oberoende nätverksorganisation som arbetar med frågor om jordbruk, trädgårdsbruk, livsmedel, skog och skogsprodukter, fiske, jakt och vattenbruk, miljö och naturresurser samt skogs- och lantbrukshistoria. Vi arbetar med frågor som berör alla och som intresserar många!

